

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทของเครือข่ายชุมชนในการแก้ไขพื้นที่ผู้กระทำความผิด ในเขตพื้นที่ภาค 5 กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. บทบาท
2. การมีส่วนร่วม
2. กระบวนการยุติธรรมชุมชน
3. นโยบายของกรมคุมประพฤติในการแก้ไขพื้นที่ผู้กระทำความผิด
4. การแก้ไขพื้นที่ผู้กระทำความผิด
5. การพัฒนาแนวทางแก้ไขพื้นที่ผู้กระทำความผิดในชุมชน
6. แนวทางการให้ความช่วยเหลือ แก้ไขพื้นที่ผู้เด็กและเยาวชนกระทำความผิด
7. ข้อควรปฏิบัติสำหรับพ่อแม่และสมาชิกในครอบครัวของผู้เสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด
8. โครงการเครือข่ายชุมชน
9. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. บทบาท

1.1 ความหมายของบทบาท

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน(2526:459) ได้ให้ความหมายคำว่า บทบาท ไว้ว่า หมายถึง การทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ ซึ่งก็มีผู้ให้ความหมายได้หลายความหมายด้วยกันดังนี้

งามพิศ สัตย์สวน (2526:15) ให้ความหมายของบทบาทไว้ว่าบทบาท คือพฤติกรรมที่คาดหวังสำหรับผู้อยู่ในสถานภาพต่างๆ ว่าจะต้องปฏิบัติอย่างไร เป็นบทบาทที่คาดหวังโดยกลุ่มคนหรือสังคม เพื่อให้คู่สัมพันธ์มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมได้รวมทั้งสามารถคาดการณ์พฤติกรรมที่จะเกิดขึ้นได้

สุพัตรา สุภาพ (2534:2) ได้ให้ความหมายของคำว่าบทบาทว่า คือ การปฏิบัติตนตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพบุคคล

อุทัย หิรัญโต (2519:120) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทเป็นการปฏิบัติหน้าที่หรือการแสดงออกของคนซึ่งคนอื่นคาดคิดหรือหวังว่าเขาจะทำ ซึ่งบทบาทแต่ละคนเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านจิตวิทยาอัน ได้แก่ ความคิดเห็นหรือทัศนคติส่วนบุคคลและปัจจัยทางสังคม ได้แก่ ตำแหน่ง หน้าที่และสถานภาพของบุคคล ที่ประกอบด้วยความคิดหวังต่าง ๆ จากสังคม

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2522:35-47) กล่าวว่า “บทบาท” หมายถึง บรรณาสีทธิและหน้าที่ที่สมาชิกในสังคมจะต้องปฏิบัติโดยสิทธิก่อให้เกิดหน้าที่ตามมาและการที่บุคคลผู้สวมบทบาทจะแสดงบทบาทได้ดีหรือไม่ ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. วัฒนธรรมประเพณี และความปรารถนาของสังคมที่เกี่ยวข้อง
2. ลักษณะเฉพาะสังคม
3. บุคลิกภาพและความจำเป็นของผู้แสดง

เลวินสัน (Levinson. อ้างในพระมหาวิเชียร อินทวงศ์, 2547:12) ได้สรุปความหมายของบทบาทไว้ 3 ประการ คือ

1. บทบาท หมายถึง ปทัสถาน ความมุ่งหวัง ข้อห้าม ความรับผิดชอบและอื่นๆ ที่มีลักษณะในทำนองเดียวกันซึ่งผูกพันอยู่กับตำแหน่งทางสังคมที่กำหนดให้บทบาทตามความหมายนี้ คำนึงถึงตัวบุคคลน้อยที่สุด แต่มุ่งไปถึงการชี้บ่งถึงหน้าที่อันควรกระทำ

2. บทบาท หมายถึง ความเป็นไปของบุคคลแต่ละคนที่กระทำโดยให้สัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมหรือ จะกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ แนวทางอันบุคคลพึงกระทำเมื่อตนดำรงตำแหน่งนั้นๆ

3. บทบาท หมายถึง ความเป็นไปของบุคคลผู้ดำรงตำแหน่งที่คิด และทำเมื่อดำรงตำแหน่งนั้นๆ

ดังนั้นจึงกล่าวโดยสรุปว่า บทบาทตามความหมายของนักวิชาการคือสิทธิและหน้าที่ของบุคคลที่ถูกกำหนดหรือคาดหวังจากคนในสังคม อาจเป็นไปในรูปแบบของกฎหมาย ค่านิยม ประเพณี เป็นต้น ซึ่งตัวบทบาทจะเป็นตัวที่กำหนดหน้าที่ของบุคคลตามบทบาทที่ตนเองได้กำหนดไว้ เช่น พระสงฆ์ก็มีหน้าที่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัยและสั่งสอนพุทธศาสนิกชนให้ปฏิบัติตามธรรมะของพระพุทธเจ้าเป็นคนดีของสังคม ไม่สร้างปัญหาให้กับสังคม เป็นต้น

1.2 ประเภทของบทบาท

โมเรโน (Moreno. อ้างในจรินทร์ ยังสัง, 1960:80-86) กล่าวว่า การแสดงบทบาทของมนุษย์นั้นมักจะเป็นไปตาม

1. บทบาทเดิมที่มีการปฏิบัติกันอยู่
2. บทบาทตามบรรทัดฐานทางสังคมที่กำหนดตามจารีตประเพณี วัฒนธรรม
3. การพัฒนาจากบทบาทที่เป็นอยู่เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่าง ๆ
4. เป็นบทบาทเพื่อการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และบทบาทที่เป็นบทบาทเชิงใจ

ได้รับการต่อต้าน ถูกทำลายเนื่องเพราะ โลกมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทใหม่ๆ จะผลักดันบทบาทเก่าให้พ้นไป

สงวนศรี วิรัชชัย (อ้างในพระพระมหาวิเชียร ขันทองดี, 2547:15) ได้สรุปประเภทของบทบาทไว้ 5 ประการคือ

1. บทบาทตามกำหนด หมายถึง บทบาทที่สังคม กลุ่ม หรือองค์กรกำหนดไว้ว่าเป็นรูปแบบพฤติกรรมประจำตำแหน่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคม กลุ่ม หรือองค์กร
2. บทบาทที่ผู้อื่นคาดหวัง หมายถึง บทบาทหรือรูปแบบพฤติกรรมที่คนอื่น ๆ คาดหวังว่าผู้อยู่ตำแหน่งจะถือปฏิบัติ
3. บทบาทตามความเชื่อของผู้อยู่ตำแหน่ง หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่คนอยู่ในตำแหน่งคิดเชื่อว่าเป็นบทบาทในตำแหน่ง ที่ตนดำรงอยู่
4. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้อยู่ในตำแหน่งได้ปฏิบัติหน้าที่แสดงออกมาให้เห็นซึ่งมักจะเป็นพฤติกรรมที่สอดคล้องกับบทบาทตามความคิดของเจ้าตัวผู้อยู่ในตำแหน่งแต่อาจมีกรณีที่บุคคลแสดงพฤติกรรมคาดหวังผู้อื่นทั้งๆ ที่บทบาทนั้นไม่ตรงกับบทบาทตามความคิดของตน
5. บทบาทที่ผู้อื่นรับรู้ หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมที่ผู้อื่นได้รับทราบเกี่ยวกับการปฏิบัติบทบาทของผู้อยู่ในตำแหน่งซึ่ง โดยธรรมชาติการรับรู้ของคนเรามักจะมีการเลือกรับรู้ และมีการรับรู้ที่ผิดพลาดไปจากความเป็นจริงได้ด้วยอิทธิพลจากประสบการณ์หลายอย่าง ดังนั้นเมื่อผู้อยู่ในตำแหน่งปฏิบัติบทบาทโดยแสดงพฤติกรรมอย่างหนึ่ง ผู้ที่ได้พบเห็นอาจรับรู้พฤติกรรมหรือบทบาทนั้นในทางที่แตกต่างกันและอาจแตกต่างไปจากบทบาทตามความคิดของผู้อยู่ในตำแหน่งด้วย

โดยสรุปแล้วบทบาทมี 2 ประเภทคือ บทบาทตามความเป็นจริงคือบทบาทที่ผู้ปฏิบัติได้กระทำจริงอาจตรงกับความคิดหวังหรือไม่ก็ได้และบทบาทตามความคิดหวัง ซึ่งอาจ

เป็นบทบาทที่ผู้อื่นรับรู้หรือตามความคิดแต่อาจไม่สามารถปฏิบัติได้หรือไม่สามารถทำได้อย่างสมบูรณ์

1.3 ลักษณะของบทบาท

สำราญ ดันเรื่องศรี (อ้างในพระมหาวิเชียร ชั้นทองดี, 2547:13) ได้จำแนกลักษณะของบทบาทพอที่จะสรุปได้คือ

1. บทบาทที่กำหนดไว้หรือบทบาทตามอุดมคติ เป็นบทบาทที่มีการกำหนดสิทธิหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้
2. บทบาทที่แต่ละบุคคลเชื่อว่าควรกระทำในหน้าที่ตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจไม่ตรงตามบทบาทตามอุดมคติทุกประการอาจแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล
3. บทบาทที่กระทำจริงเป็นบทบาทที่แต่ละบุคคลได้กระทำไปจริงตามความเชื่อ ความคาดหวังตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคม เช่น ระยะเวลาหนึ่ง

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2528:39) ได้กล่าวถึงลักษณะของบทบาทไว้ 3 ลักษณะคือ

1. บทบาทความคาดหวัง เป็นบทบาทที่ต้องแสดงตามความคาดหวังของผู้อื่น เช่น บทบาทของนักเรียนตามความคาดหวังของครู
2. บทบาทตามลักษณะของการรับรู้ เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพรับรู้เองว่าตนควรจะมีบทบาทอย่างไร เช่น ครูจะคาดหวังว่าครูเองควรแสดงพฤติกรรมอย่างไร
3. บทบาทที่แสดงจริง เป็นบทบาทหน้าที่ที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจจะเป็นบทบาทตามที่ตั้งใจคาดหวังหรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวังหรือไม่เป็นบทบาทตามที่ตั้งใจคาดหวังและตนเองคาดหวัง

สงวน วัรัชชัย (อ้างในพระมหาวิเชียร ชั้นทองดี, 2547:12) กล่าวถึงบทบาทว่ามี 2 ลักษณะคือ

1. บทบาทตามหลักทฤษฎีหรือบทบาทที่สังคมคาดหวัง หมายถึง บทบาทที่อยู่ในระดับความคิดหรือทัศนคติคิดว่าบุคคลที่มีสถานภาพ เช่น ควรมีพฤติกรรมอย่างไรจึงจะถูกต้องเหมาะสม ซึ่งเป็นไปตามที่บรรทัดฐานของสังคมแต่ละสังคมหรือองค์กรที่ได้กำหนดไว้ว่าควรจะเป็น เช่น บทบาทของความเป็นพ่อ บทบาทของความเป็นแม่ บทบาทของความเป็นลูก บทบาทของความเป็นครู เป็นต้น

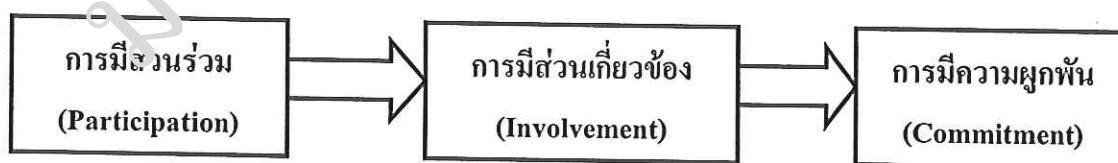
2. บทบาทที่ปฏิบัติจริง หมายถึง พฤติกรรมที่บุคคลได้กระทำจริงในสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันซึ่งอาจเป็นไปตามบรรทัดฐานหรือตามที่สังคมคาดหวังหรือไม่ก็ได้ เช่น บทบาทของผู้ใหญ่บ้าน ถ้าเป็นบทบาทตามหลักการทฤษฎีแล้วจะต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีความเสียสละ รับผิดชอบต่อหน้าที่ เป็นต้น แต่ในความเป็นจริง ผู้ใหญ่บ้านอาจจะมีบทบาทที่ปฏิบัติจริง โดยเป็นผู้หน้าที่เห็นปกป้องประโยชน์ส่วนตนหรือพวกพ้อง ชอบโกงเงิน

การที่คนเรายู่ร่วมกันในชุมชนหนึ่งๆ นั้นย่อมมีการปฏิสัมพันธ์กันทั้งทางซึ่งกันและกันต่างมีหน้าที่ สถานะและบทบาทต่างๆ กันไปรากฐานของการเกิดบทบาทและสถานะอาทิอธิบายได้ด้วยปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การแบ่งงานกันทำนั้นคือองค์กรทางสังคมประกอบด้วยโครงข่ายของบทบาทซึ่งบังคับและให้แนวทางแก่การกระทำ การที่แต่ละบุคคลในสังคมเข้าไปรับตำแหน่งที่มีหน้าที่หนึ่งในสถานภาพหนึ่งนั้นหมายถึงการยอมรับรูปแบบของ พฤติกรรมที่ถูกกำหนดมาแล้วจากตำแหน่งหน้าที่และสถานภาพนั้นๆ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้ก็คือ บทบาทที่สังคมคาดหวังไว้ พระสงฆ์ก็เป็นกลุ่มคนหนึ่งที่อยู่ในสังคมและถูกกำหนดบทบาทให้มีลักษณะอย่างพระธรรมวินัยเป็นผู้กำหนดและลักษณะที่สังคมเป็นผู้กำหนด หนึ่งในลักษณะดังกล่าวคือ การเป็นผู้สอน

2. การมีส่วนร่วม

2.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์ (: 53 : Charing) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็น การที่บุคคลหรือคณะบุคคลเข้ามาช่วยเหลือ สนับสนุนทำประโยชน์ในเรื่องต่างๆ หรือการทำกิจกรรมต่างๆ อาจจะเป็นการมีส่วนร่วม ในกระบวนการตัดสินใจหรือกระบวนการบริหารประสิทธิผลขององค์กรขึ้นอยู่กับการร่วมแรงร่วมใจของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับองค์กรนั้นในการปฏิบัติภารกิจให้บรรลุเป้าหมาย วิธีการหนึ่งในการร่วมพลังความคิด สติปัญญา ก็คือ การให้บุคคลมีส่วนร่วมในองค์กรนั้น บุคคลจะต้องมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องกับผูกพันต่อกิจกรรมและองค์กรในสุดซึ่งแสดงไว้ดังภาพที่ 2.1.

ภาพที่ 2.1 แสดงการให้บุคคลมีส่วนร่วมในองค์กร

ที่มา : เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, 2537 : 180

วัชระ สุกุล ณ มรรคา (2541:18) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการทำงานที่บุคลากรในองค์กร มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานขององค์กรทุกชั้นตอน ด้วยความตั้งใจ เต็มใจ และสบายใจ เพื่อให้งานบรรลุจุดมุ่งหมายตามที่องค์กรต้องการและทำให้บุคลากรเหล่านั้นเกิดความรู้สึกรักและร่วมรับผิดชอบกับองค์กร

สัมพันธ์ อุปลา (2541:6) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า การบริหารแบบมีส่วนร่วมเป็นการบริหารที่เห็นความสำคัญของผู้ร่วมงานในฐานะมนุษย์ในองค์กรที่มีความสามารถ มีเหตุผลมีวิจารณญาณ การบริหารแบบมีส่วนร่วมจะก่อให้เกิดการรวมพลังสมอง พลังงานจะก่อให้เกิดการรวมพลังอย่างแท้จริง

วงศกร ภูทอง และอลงกต ศรีเสน (2543:255) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่าคือการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมรับรู้และร่วมตัดสินใจในการพัฒนาทุกด้าน

เชาวณี แก้วตาปี (2543:23) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่าประชาชนเอาไว้ว่าประชาชนจะมีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่คิด แลกเปลี่ยนความคิด ตัดสินใจปฏิบัติ โดยประชาชนมีส่วนร่วมค้นหาปัญหา จัดลำดับความสำคัญของปัญหา กำหนดทิศทาง ร่วมปฏิบัติ รับควบคุม ติดตามผล และร่วมรับผลการปฏิบัติที่เกิดขึ้น

อิทธิพร ศรีแถลง (2544:32) ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุจุดประสงค์ด้วยความตั้งใจ โดยกระทำการงานดังกล่าวให้ห้วงเวลาและลำดับการที่ทรงประสิทธิภาพคือ ภาวะขณะและเหมาะสมกับการกระทำงาานดังกล่าวด้วยความรู้สึกผูกพันเป็นที่ประจักษ์ว่าเชื่อถือไว้วางใจได้ การมีส่วนร่วมเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงาน

2.2 ความหมายของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม เป็นการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้กระทำการให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่ม และทำให้เกิดความรู้สึกมีส่วนร่วมรับผิดชอบกับกลุ่ม

การมีส่วนร่วม = ความร่วมมือ + การประสานงาน + การรับผิดชอบ

Participation = Cooperation + Coordination + Responsibility

ความร่วมมือร่วมใจว่าเป็นความตั้งใจของบุคคลที่จะมาทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่ม การประสานงาน เป็นห้วงเวลาและลำดับเหตุการณ์ที่มีประสิทธิภาพในการ

กระทำกิจกรรมหรือการทำงาน ความรับผิดชอบเป็นความรู้สึกผูกพันในการกระทำงานและในการทำให้เชื่อถือไว้วางใจ การบริหารแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ผู้อยู่ได้บังคับบัญชามีส่วนเกี่ยวข้องอย่างแข็งขันของบุคคลใช้ความคิดสร้างสรรค์และความเชี่ยวชาญในการแก้ปัญหาของการบริหารที่สำคัญ อยู่บนพื้นฐานของแนวความคิดของการแบ่งอำนาจหน้าที่ที่ถือว่าผู้บริหารแบ่งอำนาจหน้าที่การบริหารให้กับผู้อยู่ได้บังคับบัญชา

2.3 ประเภทของการมีส่วนร่วม

2.3.1 การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ในกระบวนการตัดสินใจ ประการแรกที่สุดที่ต้องทำ ก็คือ การกำหนดตามความต้องการและการจัดลำดับความสำคัญ ต่อจากนั้นจึงเลือกนโยบายและประชากรที่เกี่ยวข้องและตัดสินใจในแต่ละช่วง ดังนี้ การตัดสินใจในช่วงเริ่มต้นในช่วงดำเนินการวางแผนและในช่วงปฏิบัติตามแผน

2.3.2 การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในส่วนที่เป็นองค์ประกอบของการดำเนินโครงการเช่น การช่วยเหลือด้านทรัพยากร การบริหารงานและประสานงาน เป็นต้น

2.3.3 การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์นั้น นอกจากความสำคัญของผลประโยชน์ในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพแล้ว ยังจะต้องพิจารณาถึงการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มด้วย ผลประโยชน์ของโครงสร้างนี้รวมทั้งผลในบวกและผลในทางลบที่เป็นผลเสียของโครงการซึ่งจะเป็น ประโยชน์และเป็นโทษต่อบุคคลและสังคมด้วย

2.3.4 การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการมีส่วนร่วมในการประเมินผลนั้นสิ่งสำคัญที่จะต้องสังเกต คือ ความเห็น (Views) ความชอบ (Preferences) และความคาดหวัง (Expectations) ซึ่งจะมีอิทธิพลสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

คิชฎี อ.ยูวัฒน์ และคนอื่นๆ (อ้างใน ประพันธ์ วรรณบวร,2543:42) ได้สรุปว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นเป็นการให้โอกาสประชาชนเข้าร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่กระบวนการเบื้องต้นจนถึงกระบวนการสิ้นสุด โดยที่การเข้าร่วมอาจเข้าร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือครบวงจรก็ได้ การเข้าร่วมทั้งรายบุคคล กลุ่มหรือองค์กร ซึ่งมีความคิดเห็นสอดคล้องกันเพื่อดำเนินการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์

ละเอียด จงกลณี และคนอื่นๆ (อ้างใน วัชระ สกฤต ฌ มรรคา,2541:16) กล่าวเสนอความคิดในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่นอย่างมีความสุข 10 ประการ คือ

1. ต้องเข้าใจคนอื่น
2. ต้องคิดว่าคนอื่นหรือเพื่อนร่วมงานอื่นๆ ชอบเรา
3. มีความจริงใจและเต็มใจในการทำงานร่วมกับคนอื่น
4. สร้างความรู้สึกว่าสมาชิกคนอื่นมีค่า ยอมรับข้อบกพร่อง
5. รับฟังและยอมรับข้อคิดเห็นของคนอื่น
6. สร้างความชื่นชมโดยไม่หวังผลตอบแทน
7. รู้จักให้ความรักและอุทิศตนเพื่อคนอื่น
8. รู้จักปรับปรุงสภาพแวดล้อมในการทำงานให้น่าสนใจ กระตือรือร้น ตั้งใจ
9. กระปรี้กระเปร่าและสดชื่นอยู่ตลอดเวลา
10. ต้องพยายามติดต่อและพูดคุยสนทนากับคนที่มีความสำเร็จในชีวิต การงาน

วรรณชนก จันทุม และคนอื่นๆ (2541:5) ได้กล่าวไว้ว่า ในปัจจุบันแนวความคิดและการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่ได้เน้นการยกระดับความเป็นอยู่ของประชาชน ส่วนใหญ่ของประเทศ การขจัดปัญหาความยากจนในชนบท และลดช่องว่างทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างประชาชนในกลุ่มต่างๆ มากขึ้น ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบใหม่ถือได้ว่าการมีส่วนร่วม ของประชาชนหรือชุมชนและกระตือรือร้นตนเองเป็นหลักการและวิธีการพัฒนา มีความสำคัญยิ่งต่อความสำเร็จของการพัฒนาที่มุ่งพัฒนาคนและส่งเสริมความเป็นธรรมในสังคม

จากแนวคิดของการมีส่วนร่วมดังกล่าว สรุปได้ว่าเครือข่ายชุมชนในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดคือการเปิดโอกาสให้เครือข่ายชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดกับสำนักงานคุมประพฤติ กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม

2.5 ความสำคัญและประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

ฮอยแลนดมิสโคล(Hoy and Miskcl. n.d อ้างใน สัมพันธ์ อุปลา,2541:6) ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วม การกำหนดเป้าหมายไว้ว่า มีหลักฐานอย่างเพียงพอที่จะยืนยันการให้ผู้ปฏิบัติงานได้มีส่วนร่วม ในการกำหนดเป้าหมายนั้น แม้ว่าจะเพิ่มระดับของความยากไปบ้างแต่เมื่อผู้ร่วมงานยอมรับแล้วก็จะทำให้ผลงานที่สูงกว่าการกำหนดเป้าหมายที่ผู้บริหารทำแต่เพียงลำพัง

บุญเยี่ยม ตระกูลวงษ์ (อ้างใน กัทธนนท์ คลื่นแก้ว,2544:22) แสดงให้เห็นว่าประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนใน โครงการพัฒนาต่างๆ มีดังนี้

1. ประชาชนตระหนักในปัญหาของตนเอง และตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

2. ประชาชนมีโอกาสที่จะได้ใช้และพัฒนาความสามารถของตนเอง
3. เป็นการระดมทรัพยากรบุคคลมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด
4. ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ทำให้การพัฒนาที่มีความมั่นคงถาวรและต่อเนื่อง
5. เป็นกระบวนการส่งเสริมระบอบประชาธิปไตยทำให้ประชาชนมีความคิดอิสระในการตัดสินใจ
6. ประชาชนมีส่วนร่วมรับผิดชอบและมีอำนาจสูงสุดในการพัฒนา

2.6 แนวคิดและทฤษฎีการมีส่วนร่วมของชุมชน

ทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม (Active Participation Theory) ที่ชุมชนมีความเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทำให้เกิดขึ้นได้โดยการสร้างสถานการณ์ให้เกิดการมีส่วนร่วมในกลุ่มบุคคลอย่างมีประสิทธิภาพซึ่ง ลาวิน(Lawin) นักทฤษฎีได้อธิบายว่าการจัดประสบการณ์เรียนรู้ 2 อย่าง คือ การอภิปรายกลุ่มและการบรรยาย พบว่า

1. ในกลุ่มที่ใช้การบรรยาย ผู้ฟังเพียงแต่รับ ฟัง ไม่มีส่วนร่วม ในกลุ่มที่ใช้การอภิปราย กลุ่มสมาชิกมีส่วนร่วมมากมาย ทุกคนมีโอกาสแสดงความคิดเห็น
2. ในการบรรยายนั้นผู้ฟังได้มีความรู้สึกผูกมัดว่าจะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ในการประชุมความพยายามที่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด จะว่าในตัวของสมาชิกแต่ละคนไม่มากนักน้อย
3. วิธีบรรยายจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของบุคคลในส่วนพุทธิปัญญาเท่านั้นแต่ในการประชุมกลุ่มจะมีผลในองค์ประกอบของทัศนคติทั้งในพุทธิปัญญาและพฤติกรรมด้วยนอกจากนี้มีข้อที่น่าสังเกต คือความคิดเห็นของกลุ่มมีผลต่อด้านทัศนคติของบุคคลมาก ในขณะที่กระบวนการอื่นๆ จะสามารถมองเห็นความเชื่อกลุ่มได้จากการอภิปราย

สนธิยา พลศรี (2533:163)ให้ความเห็นว่า ทฤษฎีนี้ได้อภิปรายถึงการเปลี่ยนแปลงทัศนคติหรือความคิดเห็นที่มีต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดของบุคคล ซึ่งอาจก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของบุคคลในกิจกรรม อย่าวใดอย่างหนึ่ง

ส่วนในแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-พ.ศ.2544) ได้กำหนดแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม โดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและองค์กรชุมชน อีกทั้งส่งเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐ ชุมชน องค์กรท้องถิ่น เพื่อส่งผลให้การพัฒนาท้องถิ่นเป็นไปอย่างยั่งยืน

เกี่ยวกับเรื่องนี้ สุรัสวดี หุ่นพยนต์ (2530:11) ให้ความเห็นว่า”การมีส่วนร่วม ประกอบด้วย 4 มิติด้วยกัน คือ มิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรควรทำอะไรไม่ควรทำและทำอย่างไร มิติที่สองการมีส่วนร่วมในการเสียสละในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติการตัดสินใจ มิติที่สาม การมีส่วนร่วมในการ แบ่งปันผลประโยชน์ และมิติที่สี่ การมีส่วนร่วมในการ ประเมินผล”

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527:2) อธิบายว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือการที่ ชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการ และควบคุม การใช้และการกระจายทรัพยากร และปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความ จำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในบานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาความรู้ และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเอง

ส่วนขวัญชัย วงศ์นิติกร (อ้างใน สถาพร สมศักดิ์,2541:11) ให้คำจำกัดความว่า “การมีส่วนร่วมประกอบด้วย 3 มิติ กล่าวคือ มิติที่หนึ่ง การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าควรทำและ ทำอย่างไร มิติที่สอง การมีส่วนร่วมเสียสละในการพัฒนาและลงมือปฏิบัติการตามที่ได้ตัดสินใจ มิติที่สาม การมีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน และในการประเมิน” และโคเฮน (Cohen) และ อัฟโฮฟฟ์ (Uphoff) (อ้างใน เศรษฐา เศรษฐีธร,2541:8) ให้ความหมายว่า “การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แต่ก็ได้ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นการตัดสินใจแต่เพียงอย่างเดียว ยัง ใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงาน (Uplimentation) ด้วยเช่นการกำหนดกิจกรรมการ พัฒนา เป็นต้น และการตัดสินใจยังเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องผลประโยชน์ (Benefits) การ ประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมพัฒนาด้วย” นอกจากนั้น โคเฮน (Cohen) และอัฟ โฮฟฟ์ (Uphoff) ได้แบ่งชนิดของการมีส่วนร่วมเป็น 4 ชนิด คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

ผู้ศึกษาเห็นว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้น หมายถึงการเปิดโอกาสให้ชาวบ้าน ได้ เข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการคิดริเริ่ม การพิจารณาตัดสินใจ การร่วมปฏิบัติ และการรับผิดชอบใน เรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบมาถึงตัวชาวบ้านเอง นอกจากนี้การมีส่วนร่วม ยังมีความเกี่ยวข้องทาง จิตใจและอารมณ์ (Mental and Involvement) ที่มีความต้องการที่จะบรรลุเป้าหมายร่วมกันทาง เศรษฐกิจ สังคม การเมือง โดยสามารถแยกขั้นตอนคือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลและรับผลประโยชน์

2.7 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วม

การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีประโยชน์ต่อองค์กร ดังนี้

- 2.7.1 การยอมรับการเปลี่ยนแปลงมีมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากบุคคลมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงจึงยอมรับการเปลี่ยนแปลงมากขึ้น
- 2.7.2 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้บริหาร สหภาพแรงงานมีความราบรื่นมากขึ้น
- 2.7.3 ความผูกพันของพนักงานต่อองค์กรเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากพนักงานมีส่วนร่วมในกระบวนการขององค์กรที่สำคัญ เช่น การตัดสินใจ
- 2.7.4 ความไว้วางใจฝ่ายบริหารมีมากขึ้น พนักงานมีส่วนร่วม จะมีความรู้สึกไว้วางใจฝ่ายบริหารมากขึ้น
- 2.7.5 การบริหารผู้ใต้บังคับบัญชาจะง่ายมากขึ้น ถ้าหากว่าผู้ใต้บังคับบัญชาผูกพันยอมรับการเปลี่ยนแปลงและไว้วางใจฝ่ายบริหารมากขึ้น การบริหารจะมีความง่ายมากขึ้น
- 2.7.6 การตัดสินใจทางการบริหารมีคุณภาพดีขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการตัดสินใจทางการบริหารมาจากบุคคลหลายฝ่ายช่วยกันในการคิดแก้ปัญหา
- 2.7.7 การคิดสร้างสรรค์จากเบื้องล่างสูงขึ้น ซึ่งจะช่วยให้องค์กรมีสิ่งย้อนกลับจากพนักงานได้เป็นอย่างดี
- 2.7.8 การสร้างทีมงานที่มีประสิทธิภาพการบริหารแบบมีส่วนร่วมช่วยปรับปรุงทีมงานให้ดีขึ้น (๖) ทีมงานมีความจำเป็นต่อการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนที่เผชิญ โดยองค์กรส่วนใหญ่ในปัจจุบัน

2.8 อุปสรรคของการบริหารแบบมีส่วนร่วม

- 2.8.1 การบริหารแบบมีส่วนร่วมมีข้อดีหลายประการ แต่พบว่าการบริหารแบบมีส่วนร่วมกลับไม่แพร่หลายในองค์กรปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่
- 2.8.2 อุปสรรคทางด้านองค์กร ตัวขององค์กรเองทำให้เกิดอุปสรรคหลายอย่างต่อการใช้การมีส่วนร่วม อุปสรรคดังกล่าวได้แก่ ประเพณี ปรัชญาและค่านิยมขององค์กร

คุณภาพของนโยบายและระเบียบวิธีปฏิบัติงาน คุณภาพของเจ้าหน้าที่ โครงสร้างขององค์การการขาดบรรยากาศสนับสนุนและการขาดระบบการให้รางวัลในการมีส่วนร่วม

2.8.3 อุปสรรคด้านทางด้านผู้ได้บังคับบัญชา ได้แก่ การขาดความสามารถในการมีส่วนร่วม การขาดความต้องการ การขาดความรู้เนื้อหาหรือความเชี่ยวชาญ การไม่รู้ว่าถูกคาดหวังให้มีส่วนร่วมและความกลัว

2.8.4 อุปสรรคทางด้านสถานการณ์ ได้แก่ เวลา งาน อิทธิพลทางด้านสภาพแวดล้อมการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ การสร้างบรรยากาศขององค์การแบบสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างนโยบายและระบบการให้รางวัลการให้การฝึกอบรมและการศึกษา และความรู้สึกลัวต่อสภาพแวดล้อม

3. กระบวนการยุติธรรมชุมชน

กระบวนการยุติธรรมชุมชนเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมโดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งใน ส่วนที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนและการให้ความสำคัญกับความต้องการ (need) ของผู้เสียหายในการเยียวยาหรือแก้ไขทดแทนความเสียหายที่ได้รับจากอาชญากรรม

3.1 สาระสำคัญของกระบวนการยุติธรรมชุมชน

3.1.1 ตระหนักว่าอาชญากรรมเป็นการกระทำผิดต่อความสัมพันธ์ของมนุษย์ ไม่ใช่การกระทำผิดต่อรัฐ

3.1.2 ให้ความสำคัญต่อการแก้ไขเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม ไม่ใช่การแก้แค้นทดแทน

3.1.3 ต้องให้เหยื่อหรือผู้เสียหาย ผู้กระทำผิด และชุมชน ช่วยกันแก้ไขเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม

3.1.4 ผู้กระทำผิดต้องยอมรับว่าตัวเองผิด ต้องมีความสำนึก

3.1.5 ชุมชนมีเจตจำนงในการเป็นเจ้าของอำนาจในการอำนวยความยุติธรรม และหรือการบริหารงานยุติธรรม

3.1.6 มีความเข้าใจถึงข้อจำกัดของการลงโทษ โดยการจำคุก และ หรือการกักขังว่าไม่ได้ทำให้สังคมดีขึ้นหรือช่วยให้ผู้กระทำผิดได้กลับตัวเป็นพลเมืองดีของสังคมได้เสมอไป

3.2 สถานภาพของชุมชนในกระบวนการยุติธรรมชุมชน

ในแนวคิดหลักการของกระบวนการยุติธรรมชุมชนนั้น ชุมชนมีสภาพเป็น ผู้เสียหายทางอ้อม (indirect victim) เมื่อใดก็ตามที่ชุมชนตระหนักรู้ว่าอาชญากรรมมีผลกระทบต่อ ความสงบสุขและคุณภาพชีวิตของชุมชนเมื่อนั้นชุมชนคือผู้เสียหาย(victim) เราเรียกชุมชนเช่นนี้ว่า affected community

ด้วยแนวคิดหลักการนี้กระบวนการยุติธรรมชุมชนจึงสามารถใช้ได้กับคดีทุก ประเภททั้งที่มีผู้เสียหายโดยตรง (direct victim) และคดีไม่มีผู้เสียหายโดยตรงที่เรียกว่า victimless crime เพราะในกระบวนการยุติธรรมชุมชนชุมชนที่รู้ว่าได้รับผลกระทบ(affected community) คือ ผู้เสียหาย

ชุมชนที่สามารถเข้าร่วมในกระบวนการยุติธรรมชุมชนได้นั้น ต้องเป็นชุมชนที่ เรียกว่า affected community นั่นคือเป็นชุมชนที่ตระหนักว่าอาชญากรรมมีผลกระทบต่อความสงบ สุขและคุณภาพชีวิตของชุมชน และกระตือรือร้นที่จะแก้ปัญหา ของชุมชนเองหรือมีส่วนร่วมกับ หน่วยงานของรัฐในการแก้ไขปัญหาชุมชน

3.3 องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการยุติธรรมชุมชน

3.1.1 ให้ความสำคัญชุมชนท้องถิ่น ในฐานะหุ้นส่วน (partnership) กับกระบวนการ ยุติธรรม

3.1.2 เป็นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) โดยการเยียวยา ความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม

3.1.3 มีกลไกบูรณาการผู้กระทำผิดกับการยกระดับความปลอดภัยของสังคม ชุมชน(enhance public safety) อย่างมีประสิทธิภาพ (งานพัฒนาเครือข่ายชุมชน,2546:7-8)

3.4 รูปแบบการทำงานร่วมกันของหน่วยงานรัฐกับชุมชนในกระบวนการยุติธรรมชุมชน การเลือกใช้รูปแบบที่เหมาะสมขึ้นอยู่กับระดับความเข้มแข็งของชุมชน ทั้งนี้ ทั้งนี้ต้องตั้งมั่นอยู่บนพื้นฐานหลักการที่ว่า รัฐต้องดำเนินการตามความจำเป็น(need) ของชุมชน บทบาทของรัฐและชุมชนจึงเปลี่ยนแปลงไปนั่นคือ รัฐอยู่ในฐานะผู้บริหาร ผู้อำนวยการความ สะดวก(facilitator) เพื่อให้ชุมชนได้ทำหน้าที่ในการบริหารงานยุติธรรมอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นสำคัญคือกระบวนการยุติธรรมชุมชนสามารถทำได้ทั้งในชุมชนที่มีและ ไม่มีปัญหาอาชญากรรม มีปัญหาอาชญากรรมรุนแรงและไม่รุนแรง เพราะเป้าหมายหลักของ กระบวนการยุติธรรมชุมชนก็คือ การยกระดับความปลอดภัยของชุมชน(Enhance community

safety) ในชุมชนที่ไม่มีปัญหาอาชญากรรม กระบวนการยุติธรรมชุมชนเป็นวิธีการหนึ่งในการสร้างความมั่นคงให้ชุมชน ส่วนชุมชนที่มีปัญหาอาชญากรรม กระบวนการยุติธรรมชุมชนก็เป็นวิธีการในการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมโดยชุมชนเอง (งานพัฒนาเครือข่ายชุมชน, 2546:9)

4. นโยบายของกรมคุมประพฤติในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

กรมคุมประพฤติเป็นกรมที่กฎหมายกำหนดให้มีภารกิจดำเนินการเกี่ยวกับ การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน โดยมีพนักงานคุมประพฤติทำงานร่วมกับอาสาสมัครคุมประพฤติและองค์กรในชุมชนในการสอดส่อง ดูแล และแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดด้วยการให้คำปรึกษา แนะนำ และการให้ความช่วยเหลือต่างๆ การจัดให้ทำงานบริการสังคมและการสงเคราะห์ด้านต่างๆ ที่จำเป็นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ถูกคุมความประพฤติสามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุขและเพื่อป้องกันมิให้ผู้ถูกคุมความประพฤติกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก

4.1 ผลการคุมความประพฤติ

ตั้งแต่วันที่ 15 มีนาคม 2535 จนถึงปัจจุบันกรมคุมประพฤติ มีผู้ถูกคุมความประพฤติในความดูแลของกรมทั้งสิ้น 1,067,739 ราย พันคุมประพฤติดังกล่าวมี 693,315 ราย คิดเป็นร้อยละ 64.93 และยังอยู่ระหว่างการคุมประพฤตินowขณะนี้ จำนวน 116,625 ราย หากไม่มีวิธีการคุมประพฤติบุคคลเหล่านี้ต้องรับโทษจำคุกระยะสั้นในเรือนจำ ก็จะเป็นการเพิ่มความแออัดให้ทัณฑสถานทั่วประเทศ แต่หากใช้วิธีการคุมความประพฤติแบบเบ็ดเสร็จที่หลังไหลเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมออกจากช่องทางปกติ ก็จะทำให้ทัณฑสถานทั่วประเทศสามารถใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ให้บริการแก่คดีที่จำเป็น และสมควรได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นและเป็นการลดภาระค่าใช้จ่ายของรัฐด้วย

4.2 นโยบายการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชนของกรมคุมประพฤติ

“เป็นเลิศในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน เพื่อคืนคนดีสู่สังคม” เป็นวิสัยทัศน์ของกรมคุมประพฤติ เพื่อให้วิสัยทัศน์ดังกล่าวเป็นไปตามที่ตั้งไว้ กรมคุมประพฤติจึงได้กำหนดนโยบายในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ดังนี้

4.2.1 เป้าหมายหลักของการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดทุกกลุ่ม คือเพื่อลดการกระทำผิดซ้ำและช่วยเหลือให้ผู้กระทำผิดปรับตัวอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

4.2.2 แนวทางการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดต้องตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของผู้กระทำผิดแต่ละราย โดยเริ่มจากกำหนดแผนการคุมความประพฤติซึ่งต้องมาจากการจำแนก การประเมินความเสี่ยงและสภาพปัญหาความต้องการของผู้กระทำผิดอย่างเป็น

ระบบและต่อเนื่อง รวมทั้งใช้หลักการมีส่วนร่วมและดูความก้าวหน้าในการคุมความประพฤติ เพื่อให้สอดคล้องกับการดูแลแก้ไขผู้กระทำผิดที่เป็นปัจเจกบุคคล นอกจากนี้ต้องดูแลให้มีการชดเชยความเสียหายให้กับเหยื่อตามความจำเป็น

4.2.3 ส่งเสริมการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด ให้ครอบคลุมองค์ประกอบทั้ง 4 ด้าน ดังนี้ ด้านทัศนคติ ด้านอารมณ์และจิตใจ ด้านพฤติกรรมและด้านสติปัญญาและคุณธรรม โดยมีรูปแบบกิจกรรมที่ใช้ ได้แก่

4.2.3.1 การให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยารายบุคคล รายกลุ่มและครอบครัว

4.2.3.2 การอบรมความรู้ด้านต่างๆ เพื่อสร้างทัศนคติและปรับพฤติกรรม

การอบรมวิชาชีพ

4.2.3.3 การนำหลักของศาสนาเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบของ การอบรมธรรมะ การเข้าค่ายจริยธรรม และการอุปสมบท

4.2.3.4 การสงเคราะห์ด้านการศึกษา การจัดหาเงิน ค่าอาหาร ค่าพาหนะ การยืมทุนประกอบอาชีพ เป็นต้น

4.2.4 การจัดให้ทำงานบริการสังคม

4.2.4.1 พัฒนารูปแบบ วิธีการ ตลอดจนนวัตกรรมใหม่ๆ ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด เช่น การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) มาใช้งานคุมประพฤติ ซึ่งเป็นกระบวนการยุติธรรมที่ให้ผู้เสียหาย ผู้กระทำผิดและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการยุติข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้น โดยมีได้มุ่งเน้นการ เก็บแค้นทดแทนแก่ผู้กระทำผิด (Retribution) แต่เน้นการทำให้อีกฝ่ายสามารถกลับคืนจากสภาพที่ถูกรบกวนจากอาชญากรรมสู่สภาพที่ดีดั้งเดิม (Restoration) โดยกรมคุมประพฤติ จัดให้มีกระบวนการประชุมผู้เกี่ยวข้องเพื่อหาทางออกที่เหมาะสมและจัดให้มีมาตรการรองรับสำหรับผู้กระทำผิด เพื่อแสดงความสำนึกผิด แสดงความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น และเพื่อแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด โดยให้มีรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การขอโทษผู้เสียหายทางหนังสือพิมพ์ การชดเชยค่าเสียหายและการทำงานบริการสังคม เป็นต้น

4.2.4.2 ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด เริ่มจากครอบครัวยอมรับและให้โอกาสผู้กระทำผิดในการแก้ไขปรับปรุงตนเอง สังคมหรือชุมชนที่ผู้กระทำผิดอาศัยอยู่ไม่รังเกียจ และให้การสนับสนุนผู้กระทำผิดด้านต่างๆ เช่น ให้งานทำ ยอมรับเป็นสมาชิกของสังคมเหมือนเดิม เป็นต้น หน่วยงานภาครัฐเตรียมพร้อมให้บริการในกรณีส่งตัวผู้กระทำผิดเข้ารับบริการ เช่น การบำบัดรักษาอาการติดยาเสพติด อาการทางกาย ทางจิต ตลอดจนการฝึกอบรมด้านอาชีพ เป็นต้น ส่วนองค์กรภาคเอกชน สามารถให้การสนับสนุนงานคุมประพฤติ

ได้หลายลักษณะ เช่น เป็นวิทยากรในการให้ความรู้ผู้กระทำผิดและร่วมรณรงค์โครงการเมาไม่ขับ ตลอดจนเป็นแหล่งพักพิงชั่วคราวสำหรับผู้เสียหายหรือเหยื่อ เป็นต้น

ในการประชุมเชิงปฏิบัติการครั้งนี้ กรมคุมประพฤติมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากรอบหรือแนวทาง ตลอดจนโปรแกรมในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชนให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาความต้องการของผู้กระทำผิด ซึ่งจะส่งผลให้การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ผู้รู้สึกชื่นชมในความเสียสละที่ทุกท่าน โดยเฉพาะบุคลากรจากหน่วยงานภายนอกที่มีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือเป็นอย่างดี กรมคุมประพฤติขอขอบคุณและฝากความหวังนี้ไว้กับผู้เข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการทุกท่าน (กลุ่มแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด สำนักพัฒนาการคุมประพฤติ ก. คุมประพฤติ, 2547:1-2)

4.3 ขั้นตอนการปฏิบัติงานควบคุมและสอดส่อง

งานคุมประพฤติได้ดำเนินการเกี่ยวกับงานควบคุมและสอดส่อง และการจำแนกผู้กระทำผิด ซึ่งจะมาโยงกับโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ ปัจจุบันเรามีกลุ่มที่ต้องดูแลเพิ่มขึ้นทั้งที่เป็นเด็กและเยาวชน และผู้พักการลงโทษ ซึ่งเมื่อเข้าสู่กระบวนการควบคุมและสอดส่อง การดูแลขั้นตอนงานอาจจะไม่แตกต่างกันมากนัก เพียงแต่ว่า โปรแกรมที่เราจะต้องมีให้ต่อคนกลุ่มนี้น่าจะมีความแตกต่างกันตามลักษณะของรายก็ดี ลักษณะของปัญหาต่างก็ที่ดี

กระบวนการของกรมคุมประพฤติที่ผ่านมา นั้น ขั้นตอนดำเนินงานหลักๆ ก็คือการหาข้อมูลเบื้องต้นของบุคคลเหล่านั้น ในตอนนี้เป็นการรับคดีเข้ามาเพื่อสัมภาษณ์ และชี้แจงเบื้องต้นว่า เขาจะต้องปฏิบัติตัวอย่างไร ในระหว่างการคุมประพฤติ ที่สำคัญก็คือต้องสัมภาษณ์เพื่อให้ได้ข้อมูล จะใช้หลักการสัมภาษณ์แบบสร้างความสัมพันธ์ให้เขาไว้วางใจและเล่าในสิ่งที่เป็นปัญหา แต่มีข้อจำกัดก็คือ งานคุมประพฤติที่เพิ่งเข้ามาใหม่อาจจะยังขาดประสบการณ์และงานมากทำให้ข้อมูลตรงๆ ไม่ได้ข้อเท็จจริงเพียงพอที่จะนำไปสู่การวิเคราะห์วางแผนและกระบวนการแก้ไข ซึ่งเป็นข้อสังเกตเบื้องต้น

กรมคุมประพฤติได้มีการพัฒนาในเรื่องของการวิเคราะห์วางแผนระบบการจำแนกผู้กระทำผิด สมัยแรกๆ เราจะใช้ประสบการณ์ของพนักงานคุมประพฤติในการวิเคราะห์ว่าอะไรที่จำเป็น หรือมีปัญหาอะไรที่ต้องเข้าโปรแกรมการแก้ไข ซึ่งตรงนี้มีข้อสังเกตว่า การจัดให้ผู้ถูกคุมความประพฤติเข้าโปรแกรมต่างๆ มีมาตรฐานหรือหลักการอะไรบ้าง จึงเป็นที่มาของการจำแนกผู้กระทำผิด เมื่อมีการจำแนกแล้ว เราก็จะต้องมีการวางแผนการคุมความประพฤติและต้องมาสู่กระบวนการแก้ไข โดยระบบการจำแนกของกรมฯ ได้มีการศึกษาอย่างเป็นระบบ และพัฒนาขึ้นมาจากต่างประเทศ ที่ผ่านมารกรมคุมประพฤติได้มีการศึกษาจากองค์ความรู้ที่ได้มาจาก

ต่างประเทศ ประกอบกับที่ได้จัดทำรูปแบบตัวอย่างให้สำนักงานคุ้มครองประพฤตินำไปใช้ ซึ่งก็ได้แบบจำแนกขึ้นมาและนำไปใช้ในปี พ.ศ. 2545 กรมคุ้มครองประพฤตินั้นนโยบายว่าสำนักงานคุ้มครองประพฤตินั้นทั่วประเทศจะต้องใช้ระบบจำแนกที่มีหลักเกณฑ์อย่างแน่นอน ปัจจุบันก็ได้มีการทำวิจัยเพื่อดูว่าตัวเกณฑ์ต่างๆ ที่เรากำหนดไว้สามารถที่จะทำนายพฤติกรรมกรรมการกระทำผิดซ้ำหรือโปรแกรมที่จัดให้กับกลุ่มผู้ควบคุมและสอดส่องสามารถที่จะแก้ไขได้ตรงกับปัญหาหรือไม่ ซึ่งกำลังอยู่ในระหว่างดำเนินการ

ในเรื่องกระบวนการจำแนก ส่วนแรกจะดูแนวโน้มในการกระทำผิดซ้ำ ซึ่งจะวิจัยต่อการวางแผนการควบคุมดูแลผู้กระทำผิดที่เราจะต้องดูแลเขามากน้อยแค่ไหน อีกส่วนหนึ่งเป็นการวิเคราะห์สภาพปัญหาความต้องการ ซึ่งจะมาสัมพันธ์กับโปรแกรมต่างๆ ว่าปัญหาความต้องการของผู้กระทำผิดส่วนไหนที่จำเป็นต้องแก้ไขด้วยโปรแกรมที่เราต้องพัฒนาต่อไป หรือเป็นเรื่องของการให้คำปรึกษา การส่งต่อหรือการสงเคราะห์ ต้องแยกแยะตรงนี้ให้ได้ ซึ่งในส่วนของงานสงเคราะห์ และงานบริการสังคมมันไม่ได้เป็นโปรแกรมที่จะเข้าไปแก้ไขโดยตรง แต่เป็นลักษณะของสิ่งที่จะไปเสริมให้กับบุคคลนั้นเป็นสิ่งที่เขาขาดหายไปให้สมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งก็ต้องดูควบคู่กันไปด้วย นอกจากนี้จะต้องพัฒนาให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย

สำหรับแบบประเมินในส่วนแรก เป็นเรื่องเกณฑ์ความเสี่ยงที่เราจะใช้มีอะไรบ้าง จะดูในเรื่องของประวัติการกระทำผิดของผู้ถูกคุมความประพฤติ เช่น ในบางครั้งมีการกระทำผิดแต่ยังไม่ถูกจับ ก็ถือว่าพฤติกรรมที่เป็นความเสี่ยงอย่างหนึ่ง ในเรื่องของพฤติกรรม ดูว่าเขามีพฤติกรรมอย่างไร มีการก่อเหตุรุนแรง มีการก้าวร้าวหรือไม่ หรือมีความสำนึกรับผิดชอบหรือเปล่า ซึ่งโปรแกรมที่เราจะใช้ปรับทัศนคติหรือพฤติกรรมของกลุ่มนี้ ก็อาจจะต้องมีความลึกซึ้งซับซ้อน ส่วนในเรื่องของบุคคลนั้นที่ยังคบหาสมาคมอยู่กับผู้กระทำผิดกฎหมาย ในการที่จะไปแก้ไขบุคคลนั้นก็คงต้องดูถึงสภาพแวดล้อมหรือคนที่คบหาสมาคมอยู่ด้วยหรือเรื่องอื่นๆ ที่ไม่ได้กำหนดไว้ในเกณฑ์ทั้ง 5 ข้อ เพราะอาจจะเป็นเรื่องที่ไม่ได้เกิดขึ้นบ่อยนัก ก็จะให้พนักงานคุ้มครองประพฤตินำมาวิเคราะห์เพิ่มเติมในส่วนนี้ได้ พร้อมกับดูในเรื่องของข้อเท็จจริงอื่นๆ สำหรับในส่วนของปัญหานั้น เราได้มีการทำวิจัยเรื่อง การศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการของผู้ถูกคุมความประพฤติในปี พ.ศ.2543 และจากข้อเท็จจริงในการวิจัยนั้น ก็จะนำมาเป็นเกณฑ์ในการจำแนกประกอบกับการที่ได้ศึกษาองค์ความรู้ในต่างประเทศ ซึ่งจะมาสัมพันธ์กับสิ่งที่เราจะทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาโปรแกรมว่า ผู้ถูกคุมความประพฤติที่ผ่านมามีปัญหาทางด้านไหนบ้าง ซึ่งปัญหาที่พบหลักๆ ก็คือ ปัญหาเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมของผู้ถูกคุมความประพฤติ เพราะว่าที่ผ่านมากลุ่มผู้ถูกคุมความประพฤติมักจะเป็นกลุ่มผู้ติดยาเสพติด และจะอยู่ในสภาพแวดล้อมหรือครอบครัวที่มีปัญหาในเรื่องที่ทำให้ผู้ถูกคุมความประพฤติเข้าไปเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ในเรื่องของผู้อุปการะหรือผู้ที่อยู่ในความดูแล

ของผู้ถูกคุมความประพฤติ ซึ่งอาจจะได้จากการสัมภาษณ์ว่าบางครั้งการกระทำผิดของผู้ถูกคุมความประพฤติอาจเกี่ยวเนื่องมาจากการเลี้ยงดู หรือความสัมพันธ์กับคนภายในครอบครัวก็ได้ ซึ่งตรงนี้เราต้องสัมภาษณ์ บันทึกไว้เพื่อมีข้อมูลเพียงพอที่จะนำมาวิเคราะห์ความเสี่ยงหรือปัญหาตรงนี้ได้ว่าปัญหาดังกล่าวถึงขั้นที่จะต้องแก้ไขหรือเป็นเพียงปัญหาพื้นฐานที่อาจจะไม่จำเป็นที่จะต้องส่งเข้าโปรแกรมแก้ไข ส่วนปัญหาอื่นๆ เป็นปัญหาในเรื่องของการศึกษา อาชีพ ฯลฯ เพราะผู้กระทำผิดส่วนใหญ่จะอยู่ในระหว่างวัยเรียนจนถึงวัยทำงาน แต่ปัจจุบันนี้เรามีกลุ่มผู้ถูกคุมความประพฤติที่ได้รับการพัก ลดการต้องโทษที่บางรายก็จะมีอายุมากแล้ว รวมทั้งผู้ถูกคุมความประพฤติที่เป็นเด็ก ฉะนั้นในเรื่องของการศึกษาอาชีพจึงไม่ได้เป็นปัญหาของทุกกลุ่ม ก็จะเป็นเรื่องของอื่นๆ ไป ส่วนในเรื่องของอาชีพก็จะทำให้เกิดภาวะหนี้สิน ซึ่งอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ผู้ถูกคุมความประพฤติกระทำผิดซ้ำได้ ในเรื่องอื่นๆ ก็จะเป็นเรื่องโรคทั้งทางด้านร่างกายและทางด้านจิตใจ เช่น ผู้ถูกคุมความประพฤติมีโรคประจำตัว หรือมีความบกพร่องผิดปกติทางจิตใจ อารมณ์ ฯลฯ จะไปเกี่ยวเนื่องกับการกระทำผิดของผู้ถูกคุมความประพฤติ สำหรับปัญหาหลักๆ ที่พบมากที่สุดในกลุ่มผู้กระทำผิดก็คือ การกระทำผิดเนื่องจากเมาสุราหรือการใช้จ่ายเงินผิด ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้ เราจะต้องมาวิเคราะห์กันว่าปัญหาไหนที่จำเป็นจะต้องเข้าสู่กระบวนการจัดทำโปรแกรมแก้ไขฟื้นฟูให้ตรงกับสภาพปัญหา หรือปัญหาไหนที่จะใช้วิธีการอื่น ๆ ดูแล ให้คำแนะนำหรือใช้การประสานส่งต่อ การแสวงหาข้อมูลเบื้องต้นและการวิเคราะห์วางแผนโดยใช้แบบประเมิน ทำให้พนักงานคุมประพฤติมีกรอบที่จะวิเคราะห์ว่าปัญหาคืออะไรและมี แผนการฟื้นฟูที่จะมารองรับ

ในส่วนของงานวิจัยเรื่อง “สภาพปัญหาและความต้องการของผู้ถูกคุมความประพฤติ” นั้นทำในปี พ.ศ. 2543 พบว่า ผู้ถูกคุมความประพฤติส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีอายุระหว่าง 18-25 ปี การศึกษาอยู่ระดับประถมศึกษาถึงมัธยม ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป หรือเป็นเกษตรกรผู้ถูกคุมความประพฤติส่วนใหญ่เป็นผู้ชายได้น้อยหรือรายได้ไม่แน่นอนและฐานความผิดที่พบมากที่สุดคือ พระราชบัญญัติของเสพติดให้โทษ ซึ่งจากการสอบถามจะพบปัญหาในหลายๆ ด้านปัญหาแรกเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ ผู้ถูกคุมความประพฤติส่วนหนึ่งเป็นผู้ที่มีฐานะยากจน มีหนี้สินและไม่มียานทำ ซึ่งปัญหาในส่วนนี้อาจจะไม่ได้รองรับด้วยโปรแกรมที่เราจะพัฒนา แต่จะมีวิธีการอื่นที่จะมาเสริมปัญหาที่ผู้ถูกคุมความประพฤติไม่มีงานทำนี้ เราก็เคยพยายามให้ฝึกอาชีพ แต่ผู้ถูกคุมความประพฤติไม่ค่อยสนใจให้ความร่วมมือจึงคิดว่าน่าจะต้องมีวิธีการที่จะจูงใจผู้ถูกคุมความประพฤติเหล่านั้นก่อนหรือไม่ กระตุ้นให้เขารู้สึกว่าตัวเองต้องมีเป้าหมายชีวิต ต้องมีงานทำ หรือต้องคิดที่จะพัฒนาตนเอง ปัญหาต่อมาเป็นเรื่องของสภาพแวดล้อม ผู้ถูกคุมความประพฤติยากจน ชุมชนที่เขาอยู่อาศัยเป็นชุมชนแออัด หรือถ้าเป็นต่างจังหวัดตามชนบท แต่ก็ยังมีบางหมู่บ้านที่มีการค้ายาเสพติดกัน

ในส่วนของปัญหาด้านอารมณ์ บุคลิกภาพ ผู้กระทำผิดบางรายจะเริ่มรู้สึกที่ต้องหลีกเลี่ยงหนีจากสังคม มีพฤติกรรมหลีกเลี่ยงผู้คนและมีส่วนทำให้เขาต้องกลับไปคบหากับคนที่กระทำผิดด้วยกัน ผู้กระทำผิดบางรายจะรู้สึกหุนหัน ซึมเศร้า และมีปัญหาเรื่องของการปรับตัว มีอีกกลุ่มหนึ่งมีปัญหาที่ไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตัวเองได้ เวลาโกรธจะทำร้ายตนเอง ทำร้ายผู้อื่น รวมทั้งพวกที่รู้สึกหวาดระแวงกลัวว่าจะมีคนมาทำร้าย ปัญหาต่อมาที่พบเป็นปัญหาเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัว ซึ่งบางครอบครัวมีเหตุทะเลาะวิวาท ชัดแย้งกันรุนแรง โดยเฉพาะในผู้ถูกคุมความประพฤติที่เป็นเด็กและเยาวชน จะมีปัญหาค่อนข้างมาก ปัญหาในเรื่องของสุขภาพเสพติด ซึ่งตอนนี้เราแยกกลุ่มผู้ติดยาเสพติดออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ถูกคุมความประพฤติที่มีคดียาเสพติดและกลุ่มที่ถูกจับตาม พระราชบัญญัติฟื้นฟูสมรรถภาพผู้ติดยาเสพติด ซึ่งจริงนี้ในกระบวนการบำบัดรักษา ก่อนที่จะนำเข้าสู่โปรแกรมใดๆ พนักงานคุมประพฤติจะต้องมีการปฐมนิเทศในภาพรวมให้เขาเห็นว่า เราจะปฏิบัติต่อเขาในระหว่างคุมประพฤติเราตั้งใจที่เราคาดหวังจากเขาคืออะไร หรือทำอะไรที่จะทำให้เขาเกิดแรงจูงใจอยากที่จะพัฒนาช่วยเหลือตนเอง ในส่วนของปัญหาการเสพสุรา จะเห็นได้ว่าในหลาย ๆ ความคิด สมองที่กระหวั่นหนึ่งมาจากการดื่มสุรา ขาดการควบคุมอารมณ์หรือยับยั้งตัวเองไม่ได้ ทำให้เกิดทะเลาะวิวาทใช้ความรุนแรง ซึ่งลักษณะของโปรแกรมที่จะมารองรับอาจจะมีหลายระดับ ฉะนั้น ในการทำโปรแกรมแก้ไขคนที่เกี่ยวข้องกับการใช้สุราจะต้องมาดูที่ความหนักเบาของการติดยาสุรา รวมทั้งดูสิ่งอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ นั้นประกอบในการจัดทำโปรแกรมให้เหมาะสมกับกลุ่มคนด้วย

นอกจากปัญหาแล้วก็จะริใน เรื่องความต้องการของผู้ถูกคุมความประพฤติ ว่าเขาต้องการอะไรบ้างในชีวิต ซึ่งพบว่า สิ่งที่สำคัญมากสำหรับคนเราก็คือ ต้องการความรัก ความเข้าใจ โดยเฉพาะในครอบครัว ฉะนั้น หากจะบำบัดเนื่องจากภาวะครอบครัว เราจึงต้องเข้าไปดูแลอย่างใกล้ชิด หรือนำครอบครัวเข้ามา มีส่วนร่วม ในเรื่องของอาชีพผู้ถูกคุมความประพฤติ ส่วนมากรายได้ น้อย ทำงานไม่เป็นกิจจะลักษณะ ฉะนั้นสิ่งที่เขาต้องการก็คือ การเพิ่มพูนความรู้ในการประกอบอาชีพ หรือมีอาชีพเสริม หากมีรายได้ไม่เพียงพอ ซึ่งในการจัดการอาชีพให้ต้องดูความถนัด หรือดูความเหมาะสมกับพื้นที่ด้วยว่า เมื่อเขาได้รับการพัฒนาด้านนี้แล้วสามารถที่จะประกอบอาชีพได้จริง สำหรับกลุ่มเด็กก็จะเป็นเรื่องของการเรียน เช่น บางครั้งอยากจะเรียนต่อ แต่ฐานะทางบ้านไม่ดี ก็ต้องดูในเรื่องของการสงเคราะห์ให้การศึกษาหรือหาหน่วยงานที่สนับสนุนทางด้านการศึกษา ให้ ซึ่งปัญหาต่างๆ เหล่านี้พบในผู้ถูกคุมความประพฤติส่วนใหญ่ เราต้องพัฒนาความเข้มข้นของ โปรแกรมหรือพัฒนาประสิทธิภาพของพนักงานคุมประพฤติในการวิเคราะห์ประเมินปัญหาให้ได้ข้อเท็จจริงมากน้อยแค่ไหน ที่จะไปสู่โปรแกรมที่เราจะช่วยกันคิดค้นว่าปัญหาไหนที่จำเป็นต้องมี โปรแกรม ขณะนี้มีโปรแกรมอยู่บ้างแล้วแต่ ณ วันนี้ น่าจะมีโปรแกรมที่พิเศษเพิ่มเติมจากการ

ทำงานของเรา และเมื่อมีโปรแกรมแล้วเราจะพัฒนาพนักงานคุมประพฤติอย่างไร ให้สามารถจัดโปรแกรมให้กับผู้ถูกคุมความประพฤติต่างๆ เหล่านี้ได้ (กลุ่มแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด สำนักพัฒนาการคุมประพฤติ กรมคุมประพฤติ, 2547:36)

5. การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด เป็นกระบวนการปฏิบัติหลักจากพนักงานคุมประพฤติได้วิเคราะห์และวางแผนแล้วว่า ผู้ถูกคุมความประพฤติควรได้รับการแก้ไขฟื้นฟูตามสภาพปัญหาและความต้องการอย่างไร ซึ่งปัจจุบันมีการดำเนินการใน 2 ลักษณะ คือ

การแก้ไขฟื้นฟูรายบุคคล เป็นกิจกรรมที่จัดให้ผู้ถูกคุมความประพฤติแต่ละรายตามความจำเป็นและเหมาะสม ได้แก่

- 5.1 การให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบรายบุคคล/การให้คำปรึกษาครอบครัว
- 5.2 การอุปสมบทหรือบรรพชา
- 5.3 การให้การศึกษา
- 5.4 การยืมทุนประกอบอาชีพ
- 5.5 การส่งเสริมการมีงานทำ
- 5.6 การฝึกอาชีพ
- 5.7 การสงเคราะห์ด้านการรักษาพยาบาล
- 5.8 การสงเคราะห์ค่าพาหนะ
- 5.9 การสงเคราะห์ค่าอาหาร
- 5.10 การทำงานบริการสังคม (แบบรายบุคคล)

การแก้ไขฟื้นฟูด้วยกิจกรรมที่จัดเป็นกลุ่ม พนักงานคุมประพฤติเจ้าของคดีมีหน้าที่พิจารณาคัดเลือกผู้ถูกคุมความประพฤติแต่ละราย เพื่อส่งเข้าร่วมกิจกรรมตามสภาพปัญหา ความต้องการ และความจำเป็น ได้แก่

1. การอบรมผู้ถูกคุมความประพฤติ ซึ่งจะจัดให้ความรู้ตามหลักสูตรและโปรแกรมต่างๆ
2. การอบรมธรรมะ
3. ค่ายจริยธรรม
4. การปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม
5. ค่ายยาเสพติด
6. การทำงานบริการสังคมแบบกลุ่ม

ซึ่งในการดำเนินการมีทั้งที่ดำเนินการเองและส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ โดยพนักงานคุมประพฤติต้องเป็นนักประสานทรัพยากรชุมชน ทั้งในส่วนของส่งให้เครือข่ายการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิด หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และเครือข่ายชุมชนดำเนินการ รวมทั้งส่งคดีให้อาสาสมัครคุมประพฤติให้ช่วยเหลือและดูแล (ใช้ทรัพยากรในชุมชนให้มากที่สุดและนำชุมชนเข้ามาช่วยเหลือมีบทบาทในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน)

5.1 รูปแบบของโปรแกรมที่ใช้ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชนนั้น ควรพิจารณาการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลง 4 ด้าน ได้แก่

- 5.1.1 ด้านพฤติกรรม
- 5.1.2 ด้านอารมณ์และจิตใจ
- 5.1.3 ด้านสติปัญญาและคุณธรรม
- 5.1.4 ด้านทัศนคติ ทักษะในการทำงานและในการดำเนินชีวิต

ดังนั้น รูปแบบของกิจกรรมหรือ โปรแกรมที่ใช้ในการแก้ไขฟื้นฟูจึงพิจารณาในเรื่องเหล่านี้เป็นหลัก ทั้งทางด้านความประพฤติ (Behavior) อารมณ์ จิตใจ (Emotion) จริยธรรม (Intellectual) และทักษะทางสังคม (Social Skill training) ซึ่งรูปแบบของโปรแกรม หลักสูตร ที่ใช้ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน ได้แก่

1. การบำบัดแบบรายบุคคล กลุ่ม การจัดกลุ่มสนทนาแก้ปัญหา รวมทั้งการดูแลสุขภาพจิต
2. การฝึกทักษะการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น
3. การฝึกทักษะทางสังคมด้านต่างๆ (Social Skill)
4. การอบรมหรือให้ความรู้แก่สมาชิกในครอบครัว
5. โปรแกรมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่างๆ
6. การให้ความรู้ในเรื่องต่างๆ ตามความจำเป็น ความต้องการ
7. วิธีการให้แรงเสริมพฤติกรรม
8. ฝึกฝนกระบวนการคิด
9. การให้การศึกษ การจัดหางาน
10. การทำงานบริการสังคม
11. การบำบัดฟื้นฟูในสถานบำบัด เช่น ชุมชนบำบัด

12. การบำบัดในลักษณะของคนไข้นอก ตาม โปรแกรมที่กำหนด เช่น กาย จิต สังคมบำบัด (Matrix Program)

โดยรูปแบบของโปรแกรม หลักสูตร ดังกล่าว อาจจะจัด ได้ทั้งกิจกรรมที่เป็นรายบุคคลและกิจกรรมกลุ่ม เช่น การฝึกทักษะการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น การฝึกทักษะทางสังคม ด้านต่างๆ โปรแกรมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่างๆ การฝึกฝนกระบวนการคิด อาจจะกำหนดเป็นหัวข้อวิชาต่างๆ ในกิจกรรมอบรมผู้ถูกคุมความประพฤติ นอกจากนี้โปรแกรมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่างๆ สามารถดำเนินการได้ในการจัดค่ายาเสพติดและกิจกรรมการให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม เป็นต้น

5.2 กระบวนการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

การแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชนตามวิธีการคุมประพฤติ รวมถึงการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในเรือนจำต่างเน้นเรื่องของกระบวนการ (Process) ซึ่งกระบวนการดังกล่าวประกอบด้วย

- 5.2.1 การประเมินการคัดกรองความเสี่ยง
- 5.2.2 การประเมินความจำเป็น ปัญหาและความต้องการ
- 5.2.3 การวางแผนเพื่อการแก้ไขฟื้นฟู
- 5.2.4 การจัดผู้กระทำผิดเข้าโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟู
- 5.2.5 การดำเนินการแก้ไขฟื้นฟู
- 5.2.6 การติดตามผล

5.3 การประเมินการคัดกรองความเสี่ยง

การประเมินความจำเป็น ปัญหาและความต้องการ

กระบวนการประเมินผู้กระทำผิด มีหลักการที่สำคัญที่ต้องพิจารณา คือ ด้านความเสี่ยง (risk principle) ความต้องการ (need principle) รวมทั้งความรับผิดชอบ (responsivity principle)

ในการประเมินความเสี่ยงต่อการกลับไปกระทำผิดซ้ำ จะใช้เพื่อการจัดระดับความเข้มงวดของการควบคุมและสอดส่อง ส่วนการประเมินความต้องการ ปัญหา ความจำเป็น จะใช้เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดวัตถุประสงค์และประเภทของโปรแกรมที่ใช้ในการแก้ไขฟื้นฟู

พนักงานคุมประพฤติสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เด็กและเยาวชน และผู้ปกครอง ประกอบกับรายงานข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนมาสรุปวิเคราะห์และประเมินเพื่อการจำแนกโดยใช้แบบประเมินที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน เป็นเครื่องมือในการจำแนกว่ามีความเสี่ยงปัญหา/ความต้องการ อย่างไรบ้าง จึงทำการวางแผนการควบคุมสอดส่องและแผนการแก้ไขฟื้นฟู

5.4 การวางแผนเพื่อการแก้ไขฟื้นฟู

การรู้จักเด็กเป็นรายบุคคลเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนแต่ละรายได้อย่างถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของบุคลิกภาพ ทัศนียภาพ ความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมทั้งที่บ้านและโรงเรียน เพื่อกำหนดแผนการแก้ไขฟื้นฟูให้เหมาะสมกับเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด โดยมีกิจกรรมและโครงการที่หลากหลายเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเด็กและเยาวชนแต่ละราย โดยในการวางแผนนั้นจะต้องดูว่าจะจัดกิจกรรมใดบ้างเพื่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดแต่ละรายตามความเหมาะสม (รายละเอียดการเลือกกิจกรรมดูจากตารางสรุปเกณฑ์การวิเคราะห์ปัญหาความต้องการเพื่อวางแผนแก้ไขฟื้นฟูจากภาคผนวก)

5.5 การจัดผู้กระทำผิดเข้าโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟู

ในการจัดผู้กระทำผิดเข้าโปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูจะต้องดูว่าในแต่ละกิจกรรมมีหลักสูตรหรือวัตถุประสงค์อย่างไร มีแนวคิดหรือองค์ความรู้อะไรรองรับกิจกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรม หรือส่งต่อให้ผู้เกี่ยวข้องอย่างไร เช่น ในกรณีที่เป็นผู้ติดยาเสพติด หากจะส่งต่อบำบัดรักษายังหน่วยงานภายนอกมีโปรแกรมอะไรที่จะแก้ไขฟื้นฟูอย่างมีประสิทธิภาพ (กรณีบำบัดรักษาแบบผู้ป่วยใน ใช้วิธีการชุมชนบำบัด หรือกรณีบำบัดรักษาแบบผู้ป่วยนอก ใช้วิธีการ กาย-จิต-สังคมบำบัด เป็นต้น) สามารถส่งต่อไปยังหน่วยงานใดได้บ้าง หลักจากนั้นจะให้ความช่วยเหลือในด้านการป้องกันการกระทำผิดซ้ำได้อย่างไร (Relapse Prevention Program) และวางแผนดูแลหลักปล่อย

หนึ่ง พนักงานคุมประพฤติจะต้องมีองค์ความรู้ในเรื่องการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมด้วยเพื่อจะได้จัดให้ผู้กระทำผิดเข้าสู่โปรแกรมการแก้ไขฟื้นฟูที่เหมาะสม ไม่ว่าจะดำเนินการเองหรือส่งต่อเครือข่ายชุมชน

5.6 ดำเนินการแก้ไขฟื้นฟู

ในการดำเนินงานมีทั้งกิจกรรมที่ดำเนินการเอง และส่งต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการ หรือส่งต่อเครือข่ายชุมชน

5.7 การติดตามผล

การกำกับติดตามการฟื้นฟู เพื่อดูว่าสามารถแก้ไขฟื้นฟูเป็นไปตามแผนหรือไม่ หรือต้องปรับเปลี่ยนแผนใหม่ ทั้งนี้ควรมีมาตรการการให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง และมีวิธีแก้ปัญหาหลายๆ วิธี

การดูแลต่อเนื่อง เป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญที่สุดสำหรับการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่มีประสิทธิภาพต่อการป้องกันหรือลดการกระทำผิดซ้ำ (โดยเฉพาะผู้กระทำผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ซึ่งต้องติดตามความก้าวหน้าอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง) ทั้งนี้ พนักงานคุมประพฤติต้องประสานหน่วยงานทั้งองค์กรภาครัฐ ภาคเอกชน รวมทั้งชุมชน เพื่อให้การดูแลต่อเนื่องแก่ผู้กระทำผิด

5.8 ข้อสังเกต

ในการดำเนินการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดที่เป็นเด็กและเยาวชน กระทำดังนี้

5.8.1 ในการวิเคราะห์ปัญหา ต้องแจกแจงลักษณะของปัญหาให้ชัดเจน ในรูปของพฤติกรรม ความคิด หรืออารมณ์ (ปัญหาด้านใดบ้าง)

5.8.2 พยายามค้นหาสาเหตุของปัญหา ที่เป็นต้นเหตุที่แท้จริงของปัญหา

5.8.3 ในการวางแผนแก้ไขฟื้นฟู หากเด็กและเยาวชนมีปัญหาหลายๆ ด้านให้พิจารณาระดับความรุนแรง และความถี่ของพฤติกรรม เพื่อจัดลำดับความสำคัญของการให้ความช่วยเหลือปัญหาที่มีอันตราย หรือเร่งด่วนก่อน เช่น ถ้าเป็นกรณีศึกษาบุคคลก็ควรแก้ไข รักษาปัญหาที่ใช้ยาเสพติดก่อนแล้วจึงพิจารณาปัญหาอื่นๆ

5.8.4 หากสามารถดำเนินการได้ ในการจัดกิจกรรมที่มีหลักสูตรหลายหัวข้อวิชาต่อเนื่องกัน และไม่สามารถดำเนินการได้ทันใน 1 วัน ให้นัดเด็กและเยาวชนเป็นช่วงๆ เพื่อที่ว่าผู้ที่เข้าร่วมกิจกรรมจะได้มีเวลาไปพินิจพิจารณา ให้ได้เรียนรู้ไป แล้วค่อยกลับมารับความรู้ใหม่

5.8.5 ในส่วนของเด็กกระทำผิดนั้น แม้ว่าผลการกระทำจะไม่มี ความแตกต่างจากการกระทำของผู้ใหญ่ แต่มีความแตกต่าง ในความรู้สึกรู้สึกนึกคิดและวุฒิภาวะของผู้กระทำผิด การปฏิบัติต่อเด็กกระทำผิดจึงควรมุ่งเน้นถึงภูมิหลังและสภาพแวดล้อม รวมทั้งเหตุที่แท้จริงของปัญหานั้น นอกจากนั้นข้อมูล ที่ควรถูกมองเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน สามารถนำมาใช้เพื่อประกอบแนวทางแก้ไข ปัญหาเด็กและเยาวชน กระทำผิดได้ตลอดเวลา

5.8.6 ในการจัดกิจกรรมบางครั้ง เด็กและเยาวชนเคยผ่านการแก้ไขฟื้นฟูจากหน่วยงานอื่นมาก่อน แต่พนักงานคุมประพฤติก็น่าควรทำการวิเคราะห์ข้อมูลและประวัติเกี่ยวกับเด็กและประเมินปัญหา ความต้องการ พร้อมทั้งสิ่งที่ได้รับจากการเรียนรู้ครั้งก่อน เพื่อจัดกิจกรรมแก้ไขฟื้นฟูเสริมในส่วนที่ยังขาดอยู่

5.8.7 ในการจัดกิจกรรมแก้ไขฟื้นฟูแบบกลุ่ม ไม่ควรจัดเด็กและเยาวชนรวมกันกับผู้กระทำผิดที่เป็นผู้ใหญ่ (กลุ่มแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด สำนักพัฒนาการคุมประพฤติ กรมคุมประพฤติ, 2546:1-6)

6. การพัฒนาแนวทางในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดในชุมชน

จากขั้นตอนการปฏิบัติงานที่เริ่มตั้งแต่การรับคดี ซึ่งแจ้งเงื่อนไข รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์วางแผนก่อนส่งเข้ากระบวนการแก้ไขฟื้นฟู หรือดำเนินการตามกระบวนการแก้ไขอื่นๆ และจัดทำรายงานศาล ซึ่งเป้าหมายตรงนี้ก็คือ ผู้ถูกคุมความประพฤติฟื้นฟูการคุมประพฤติไปโดยที่การวัดผลการปฏิบัติงานของกรมคุมประพฤติ คือ ร้อยละ 70 จะต้องฟื้นฟูการคุมประพฤติไปและไม่กระทำผิดซ้ำอีกภายใน 3-5 ปี ร้อยละ 30 จึงต้องมาพิจารณาว่าทุกขั้นตอนการปฏิบัติงานจะต้องมีการดำเนินการตามแนวทางที่กำหนดไว้ จึงจะทำให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้และเป็นกรณีศึกษาไปสู่สังคม ซึ่งการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดเป็นขั้นตอนหนึ่งในการปฏิบัติงานควบคุมและสอดส่อง

ในการจัดประชุมครั้งนี้ จะพัฒนาแนวทางการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 56 เท่านั้น โดยที่วัตถุประสงค์ของการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด คือ

1. เพื่อให้ผู้ถูกคุมความประพฤติสามารถดำรงชีพอยู่ในสังคมได้โดยปกติสุข
2. เพื่อป้องกันมิให้ผู้ถูกคุมความประพฤติกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก

ฉะนั้น โปรแกรมที่สร้างขึ้นนี้เป็นสิ่งที่จะต้องมองว่าตัวไหนเป็นเรื่องของการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไม่ให้กลับไปกระทำผิดซ้ำ ซึ่งอาจดูจากฐานความผิด หรือปัญหาความต้องการหรือดูจากงานวิจัยหลายๆ ชิ้นในความคิดหลายๆ ฐานว่าตัวไหน ทำให้เขาหันกลับไปกระทำผิดซ้ำ นอกจากนี้ต้องให้เขารู้จักคุณค่าของตัวเอง หรือเป้าหมายในชีวิต ก็จะมาคิดว่ากิจกรรมที่เราใช้อยู่มีอะไรบ้าง โปรแกรมที่เราใช้อยู่มีทั้งที่เป็นรายบุคคลและแบบกลุ่ม ซึ่งรายบุคคลก็จะมีตั้งแต่เรื่องของการให้การศึกษา การยืมทุนประกอบอาชีพ การส่งเสริมการมีงานทำ การจัดหางาน การฝึกอาชีพ การสงเคราะห์และการรักษาพยาบาล ในส่วนค่าอาหาร ค่าพาหนะเป็นเรื่องของการสงเคราะห์เฉพาะหน้า อีกเรื่องก็คือการให้การปรึกษารายบุคคล รายครอบครัว ในส่วนของรายกลุ่มกิจกรรมที่มีอยู่ก็เป็นเรื่องของครอบครัวผู้ถูกคุมความประพฤติ การอบรมธรรมะ การจัดค่ายจริยธรรม การให้คำปรึกษาเชิงจิตวิทยาแบบกลุ่ม การจัดค่ายยาเสพติดสำหรับผู้ถูกคุมความประพฤติและครอบครัว แต่มีบางโปรแกรม เราก็จะใช้การส่งต่อเพราะว่าเราเองก็มีงานมากไม่สามารถดูแลได้ทั้งหมด เช่น ชุมชนบำบัด หรือเมทริกซ์โปรแกรม

ย้อนกลับมาที่คู่มือพอเราทำจำแนกเสร็จ เราก็จะมีตารางเกณฑ์วิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการของผู้ถูกคุมความประพฤติ แต่ก็มีปัญหาว่าเราต้องเพิ่มรายละเอียดให้มากขึ้นหรือไม่ สิ่งที่จะต้องทำต่อจากตรงนี้ ให้กลุ่มพิจารณาดูปัญหาในส่วนของผู้ปฏิบัติงานมีปัญหาอะไรที่จะต้องให้แก้ไข อย่างไรก็ตามนอกจากฐานตามความคิดต่างๆ น่าจะมีสำเร็จในเรื่องยาเสพติดเราอาจจะใช้โปรแกรมสำเร็จรูปได้ เช่น มองว่าผู้กระทำผิดฐานยาเสพติดก็ส่งเข้าโปรแกรมเมทริกซ์ ส่งรักษา

เรื่องของอาชีพเราอาจจะให้ฝึกอาชีพ แต่ถ้ากรณีเขาไม่จับ คนเหล่านี้เขามีจิตสำนึกหรือไม่ หรือคิดเพียงแต่ว่าขับรถชนคนตายชดใช้ค่าเสียหาย หรือจ่ายค่าปรับก็จบไป ปัญหาและความต้องการก็ไม่ มีเพราะจบการศึกษาสูง แต่ถ้าเราดูความจำเป็นว่าคนพวกนี้ขาดจิตสำนึก รู้ถึงผลกระทบของเหยื่อหรือไม่ว่าเขาได้รับความทุกข์ยากขนาดไหน จะต้องเข้าโปรแกรมหรือไม่ โปรแกรมร่วมที่เราต้องสร้างในการอบรมเขา ส่วนในตารางเกณฑ์สภาพปัญหา ความต้องการที่ทำได้ บางปัญหาเป็นปัญหาใหญ่ไปหรือไม่ เช่น ปัญหาครอบครัว เราจะต้องแจ้งสภาพปัญหาพวกนี้ให้ย่อยขึ้นหรือไม่ หรือต้องเขียนคู่มือการทำงานให้ละเอียดกว่านี้ งานที่เราต้องทำต่อไปคือ ความต้องการที่เรากำหนดรูปแบบจำแนกเพียงพอหรือไม่ หรือต้องการอะไรให้ละเอียด ฝ่ายผู้จัดได้สร้างกระบวนการคัดกรองเฉพาะในส่วนของการแก้ไขไว้ เพื่อดูว่าอย่างไรจะส่งต่อ มีอาการทางกาย จิตหรือไม่ จากนั้นก็มาดูว่ามีปัญหาความต้องการพิเศษหรือไม่ โปรแกรมเฉพาะหรือโปรแกรมทั่วไป 10 ปีหรือไม่ เช่น โปรแกรมสำหรับผู้กระทำผิดทั่วไป เรื่องทักษะชีวิต ต้องมีหรือไม่ มีข้อสังเกตในเรื่องของโปรแกรม เรื่องคุณค่าชีวิต เป้าหมายชีวิตมันจำเป็นหรือไม่แก้ไข หรือถ้ามีเราต้องเพิ่มความถี่ ฐานไหนบ้าง เช่นในกรณีผู้พักโทษ เราต้องให้เพราะรู้ว่าการที่เขาเข้าโปรแกรมเรียนจำเป็นเวลานาน เขาต้องรู้สึกตัวตัวเองไร้ค่าหรือสูญเสียหมดทุกอย่าง ข้อสังเกตอีกอันก็คือในเรื่องของบุคลิกภาพว่า รายละเอียดของปัญหาส่วนมากเราจะได้จากการสอบถาม จำ ข้อมูลหรือแบบฟอร์มที่เรามีเพียงพอหรือไม่ เราต้องกาตัวไหนที่จะช่วยพนักงานคุมประพฤติ คิดว่าจะต้องมีแบบคัดกรองหรือเรื่องมาไม่จับ แบบคัดกรองไหนที่เป็นตัวเบื้องต้นแก้ไข ที่คิดสุราแล้วต้องส่งเขาไป การให้คำปรึกษาเบื้องต้นทำอย่างไร และการแนะนำต้องทำอย่างไร จากประสบการณ์ในการทำงานแก้ไข เราอาจจะแก้ไขได้แค่ 50% แต่เขาสามารถจะประกอบตัวเองเดินไปถึงจุดหมายได้เหมือนกัน จากที่เรียนมาจึงขอฝากที่ประชุมไว้ให้ช่วยกันระดมสมองในการพัฒนาแนวทางการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดใน 2-3 วันนี้ (กลุ่มแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด สำนักพัฒนาการคุมประพฤติ กรมคุมประพฤติ, 2547:7-8)

7. แนวทางการให้ความช่วยเหลือแก้ไขฟื้นฟูเด็กและเยาวชนกระทำผิด

การก่ออาชญากรรมเกิดจากสาเหตุหลายประการ และไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัว จึงควรคำนึงถึงสาเหตุหรืออิทธิพลของการกระทำผิดทั้งในตัวเด็ก (เช่น ค่านิยม และทัศนคติทางสังคม ทักษะทางสังคม สุขภาพร่างกาย และอื่นๆ) รวมทั้งสิ่งแวดล้อม เช่น เกิดจากครอบครัว โรงเรียน กลุ่มเพื่อนและเพื่อนบ้าน ดังนั้น ข้อมูลทุกอย่างเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน สามารถนำมาใช้เพื่อประกอบแนวทางการแก้ไขปัญหาเด็กและเยาวชนกระทำผิดได้ตลอดเวลา และในการให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่กระทำผิด จึงมีข้อควรพิจารณาดังนี้

1. การแก้ไขปัญหาคควรเน้นที่ปัญหาปัจจุบันและมุ่งแก้ไขพฤติกรรมที่แสดงออกมีเป้าหมายในการแก้ไขและค้นหาสาเหตุของปัญหา
2. มีเป้าหมายในการแก้ไขพฤติกรรมที่เป็นปัญหาตามลำดับหรือใช้วิธีการแก้ปัญหาหลายๆ วิธี
3. การแก้ปัญหาคควรใช้วิธีที่เหมาะสม และตรงตามสภาพปัญหา ความต้องการของเด็กและเยาวชน
4. ควรนำผู้ปกครองและสมาชิกในครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้จากการศึกษา และเด็กและเยาวชนกระทำผิดเป็นปัญหาจากความรุนแรงในครอบครัว ดังนั้นการแก้ไขปัญหาคเด็กและเยาวชนกระทำผิด จึงต้องแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวไปพร้อมๆ กัน
5. มุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่เด็กและเยาวชนและครอบครัว ขยายเด็กด้วย เช่น ความสามารถด้านกีฬา งานอดิเรก ปัญหาที่เกิดจากครอบครัว เป็นต้น
6. ควรมีการประเมินมาตรการให้ความช่วยเหลืออย่างต่อเนื่อง และมีวิธีการแก้ปัญหาหลายๆ วิธี ส่วนรายละเอียดวิธีการการให้ความช่วยเหลือแก้ไขฟื้นฟูและเยาวชนกระทำผิดตามสภาพปัญหาและความต้องการมีแนวทางการดำเนินงานดังนี้ (กลุ่มแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด สำนักพัฒนาการคุมประพฤติ กรมคุมประพฤติ,2546:7)

7.1 การดูแลผู้เสพติดวัยรุ่น

เมื่อเปรียบเทียบปัญหาในการบำบัดผู้เสพติดวัยรุ่น กับผู้เสพติดวัยผู้ใหญ่แล้ว จะสามารถสังเกตเห็นความแตกต่างที่เด่นชัดประการหนึ่ง กล่าวคือ ผู้เสพติดวัยรุ่นมักมีความยากลำบากกว่าที่จะผ่านพ้นปัญหาและกลับคืนสู่สังคมได้ ทั้งนี้เนื่องจากการที่วัยรุ่นยังจำเป็นต้องมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงความวัยของตนเองทั้งในส่วนของพัฒนาการสัมพันธ์สภาพครอบครัว และสิ่งแวดล้อมในขณะที่เผชิญกับปัญหาการเสพติด

การดูแลจิตใจวัยรุ่นที่ได้ผลดี จำเป็นต้องคำนึงถึงความรู้สึกและความต้องการของวัยรุ่นด้วย นอกจากนี้ยังมีสิ่งจำเป็นต้องตระหนักเป็นแนวทางประกอบคือ

7.1.1 วัยรุ่นต้องการการปฏิบัติจากผู้ให้การบำบัดรักษาที่แตกต่างจากผู้ใหญ่ เพราะวัยรุ่นมีพัฒนาการเฉพาะวัย จึงทำให้มีค่านิยม ความคิด และมุมมองที่เป็นเอกลักษณ์เช่น การได้รับอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนมากเป็นพิเศษ เป็นต้น

7.1.2 วัยรุ่นที่ใช้สารเสพติดบางรายเท่านั้นที่อยู่ในภาวะเสพติด การบำบัดรักษาจึงต้องตระหนักถึงประเด็นนี้และไม่ยึดยึดติดการ “เสพติด” ให้แก่วัยรุ่นทุกราย ซึ่งอาจเป็นผลเสียใน

ระยะยาวได้นอกจากการคำนึงถึงวัยแล้ว ควรคำนึงถึงเพศ เชื้อชาติ ความพิการ ความพร้อมต่อการเปลี่ยนแปลงและภูมิหลังทางวัฒนธรรม

7.1.3 กิจกรรมต้องพยายามถึงความมีส่วนร่วมของครอบครัว ซึ่งเป็นหน่วยที่อาจเป็นส่วนสำคัญของปัญหา และมีบทบาทเป็นสิ่งแวดล้อมสำคัญที่สุดที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของวัยรุ่นต่อไป

7.1.4 แม้จะมีความจำกัดในเรื่องแหล่งการให้บริการรักษาแต่ก็ควรหลีกเลี่ยงการใช้สถานบำบัด สำหรับผู้ใหญ่มาเป็นแหล่งบำบัดวัยรุ่น โดยไม่มีการจัดรูปแบบกิจกรรมเฉพาะ เพราะอาจเกิดปัญหาตามมาและได้รับประสิทธิผลการรักษาที่ไม่ดีพอ

7.1.5 การใช้วิธีดูแลที่ส่งเสริมให้เกิดแรงจูงใจ (Motivational Interviewing Approach) เช่น

7.1.5.1 หลีกเลี่ยงการให้ตราบาปหรือการใช้คำที่รุนแรงต่อความรู้สึกเกี่ยวกับภาวะเสพติด เช่น จี๊ยา

7.1.5.2 ให้พิจารณาถึงเป้าหมายของชีวิตและความว เกลำบากที่จะบรรลุสู่เป้าหมายนั้นเพราะการติดยาเสพติด

7.1.5.3 ให้รับฟังโดยความจริงและไม่ทะเลาะกับผู้ป่วย

7.1.5.4 ให้แสดงความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจต่อผู้เสพติดอย่างจริงจัง

7.1.5.5 ผู้บำบัดต้องคำนึงถึงการสร้างความรู้สึกใส่ใจและมีส่วนร่วมจาก

ผู้เสพติดรวมถึงการเน้นความรับผิดชอบของผู้เสพติด ในฐานะเจ้าของปัญหาเพราะการมีส่วนร่วมและยอมรับในวัตถุประสงค์ของผู้รับารบ บัดถือเป็นหัวใจที่สำคัญของการรักษา

7.1.5.6 หากมีความรู้สึกต่อต้านการรักษาเกิดขึ้น ให้พิจารณาว่าผู้ป่วยอาจจะอยู่ขั้นตอนของวัฏจักรแห่งการเปลี่ยนแปลงในขั้นที่ต่ำกว่าผู้บำบัดเข้าใจและควรพิจารณาถึงพฤติกรรมของผู้บำบัด ที่มีผลต่อสัมพันธภาพในการรักษา

7.1.5.7 ส่งเสริมให้ผู้เสพติดเชื่อมั่นในตนเองว่าสามารถควบคุมจิตใจตนเองและสถานการณ์เพื่อไม่ใช้สารเสพติดได้

7.2 สาเหตุที่เด็กและเยาวชนกระทำความผิด

สาเหตุที่ทำให้เด็กและเยาวชนมีปัญหาด้านความประพฤติ เป็นเด็กเกรและเสียคนในที่สุด อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุ 7 ประการดังต่อไปนี้

- 7.2.1 ปัญหาทางด้านครอบครัวและผู้ปกครอง
- 7.2.1.1 การแตกแยกหรือหย่าร้างของบิดามารดา
- 7.2.1.2 การไม่เอาใจใส่ต่อเด็ก หรือทอดทิ้งเด็ก
- 7.2.1.3 บิดามารดาหรือผู้ปกครองลุ่มหลงในอบายมุขต่างๆ เช่น ซอบเล่น
- 7.2.1.4 ไม่กวดขันอบรมและลงโทษบุตรในทางที่เหมาะสม
- 7.2.1.5 ขาดความร่วมมือกับทางโรงเรียน
- 7.2.1.6 ปัญหาเศรษฐกิจในครอบครัวและปัญหาลูกมากทำให้ดูแลไม่
- 7.2.1.7 ความไม่พอใจที่มาจากภาพนอกครอบครัว เช่น พ่อแม่ดูรังแก
- 7.2.1.8 ความไม่สามัคคีกันในครอบครัว
- 7.2.1.9 ขาดการส่งเสริมให้เด็กได้ทำกิจกรรม
- 7.2.1.10 ไม่ส่งเสริมให้เด็กได้เรียนหนังสือ
- 7.2.2 ปัญหาทางโรงเรียนและการศึกษา
- 7.2.2.1 โรงเรียนและครูไม่เพียงพอแก่นักเรียน
- 7.2.2.2 การเรียนสอง พลัด ทำให้เด็กหนีเที่ยวได้ง่าย
- 7.2.2.3 การอบรมทางหน้าที่พลเมืองศีลธรรมไม่เพียงพอ
- 7.2.2.4 ขาดการควบคุมกวดขันทางระเบียบวินัย
- 7.2.2.5 สถานที่และสิ่งแวดล้อมของโรงเรียนไม่เหมาะสม
- 7.2.2.6 โรงเรียนขาดการติดต่อร่วมมือกับผู้ปกครอง
- 7.2.2.7 ครูบางคนยังอุทิศเวลาเพื่อการศึกษา และความก้าวหน้าของเด็ก
- 7.2.2.8 เด็กต่างจังหวัดมาเช่าบ้านรวมกัน ขาดผู้ใหญ่ดูแล
- 7.2.3 เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
- 7.2.3.1 บ้านพักหรือโรงเรียนมีตัวอย่างที่เลวให้เห็นประจำ
- 7.2.3.2 หนังสือหรือเอกสารลามกเป็นสิ่งช่วยให้ประพฤติดีเสื่อมเสียทาง
- 7.2.3.3 มีเพื่อนฝูงเลวแนะนำไปในทางชั่ว

การพนัน

ทั่วถึง

จากผู้อื่น

น้อยเกินไป

ศีลธรรม

7.2.3.4 การเห็นตัวอย่างที่เลวจากวิทยุ โทรทัศน์และภาพยนตร์ทำให้เด็ก
ประพฤติตามตัวอย่างที่เลวได้

7.2.4 การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคม

7.2.4.1 การใช้ถ้อยคำและเพลงของต่างชาติที่ยั่วยุไปในทางต่ำ

7.2.4.2 การนิยมวัฒนธรรมต่างชาติบางอย่างที่ไม่เหมาะสม

7.2.5 ปัญหาทางสุขภาพของเด็ก ทำให้เด็กต้องการลดปมด้อยของตน จึงทำให้
ประพฤติผิดทำนองครองธรรมได้ ปัญหาด้านสุขภาพ เช่น

7.2.5.1 ความผิดปกติทางร่างกาย

7.2.5.2 ความผิดปกติทางเซาว์ปัญญา

7.2.5.3 ความผิดปกติทางบุคลิกภาพ

7.2.5.4 ความผิดปกติทางจิต

7.2.6 การเปลี่ยนแปลงทางจิต เนื่องมาจาก

7.2.6.1 ประสบภาวะสงคราม

7.2.6.2 ประสบกับภัยธรรมชาติที่รุนแรง

7.2.7 ปัญหาเศรษฐกิจ เนื่องมาจาก

7.2.7.1 พ่อแม่ยากจนหรือไม่มีเงินมาก หรือพ่อแม่มีฐานะปานกลางแต่
ตามใจเด็กหรือตระหนี่มากเกินไป

7.2.7.2 เด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมไม่เหมาะสม คือ

7.2.7.3 อยู่ในแหล่งอุตสาหกรรม มีการเงินหมุนเวียนหาง่าย ใช้คล่อง ทำ
ให้สุรุ่ยสุร่าย

7.2.7.4 เห็นตัวอย่างที่ทำเลวแต่ได้ดีและร่ำรวยเป็นสิ่งยั่วยุให้เด็กประพฤติ
เลวได้

นอกจากนี้จากการรวบรวมงานวิจัย พบว่าสาเหตุการกระทำผิดของเด็กและเยาวชน
มาจาก

1. สภาพครอบครัวที่ขาดความรักความอบอุ่น บิดามารดาหรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด
เสียชีวิต บิดามารดาแยกทางกัน หรือการที่บิดามารดาทะเลาะวิวาทกัน ไม่มีเวลาเอาใจใส่ครอบครัว
ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องมีลักษณะแตกแยก เหล่านี้ทำให้เด็กและเยาวชนขาดที่พึ่งและกระทำผิด
ในลักษณะต่างๆ

2. การเรียนรู้ทางสังคมที่ผิดพลาด การที่เด็กและเยาวชนได้รับการปลูกฝังค่านิยมความไม่ละอายต่อความชั่ว ไม่เคารพกฎระเบียบทางสังคม เด็กและเยาวชนจะมีแนวโน้มในการต่อต้านสังคมในลักษณะก้าวร้าวรุนแรงสูง

3. อารมณ์แปรปรวน การที่เด็กและเยาวชนประสบกับปัญหาต่างๆ ในชีวิตทำให้มีความเครียด อารมณ์แปรปรวน และกระทำผิดจากปทัสฐานของสังคมในที่สุด

4. การอบรมเลี้ยงดูที่บกพร่อง เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดบางส่วนมาจากครอบครัวที่บิดามารดาไม่เอาใจใส่อบรมเลี้ยงดูใช้วิธีการอบรมเลี้ยงดูแบบรักน้อยแต่ควบคุมมาก การเคร่งครัดในเรื่องต่าง ๆ มากเกินไปจนเด็กและเยาวชนขาดความเป็นตัวของตัวเอง เมื่อเด็กและเยาวชนปรับตัวไม่ทันก็จะประพฤติตามเพื่อน นอกจากนี้ความรุนแรงในการลงโทษล้วนมีผลต่อพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนทั้งสิ้น

5. สถานภาพทางเศรษฐกิจของครอบครัวอยู่ในระดับต่ำ ครัวเรือนที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับต่ำ ทำให้เกิดปัญหาขึ้นในครอบครัว และเป็นแรงผลักดันให้เด็กและเยาวชนกระทำผิดได้ง่ายขึ้น

6. การคบหาสมาคมกับคนชั่ว เด็กและเยาวชนมักคบหาสมาคมกับเพื่อนในละแวกบ้านเดียวกัน การให้ความสำคัญกับเพื่อนมากกว่าบิดามารดาและครูอาจารย์ทำให้เด็กและเยาวชนถูกเพื่อนที่มีพฤติกรรมเบี่ยงเบนจากปทัสฐานทางสังคม ชักนำไปสู่การกระทำผิดในลักษณะต่างๆ รวมทั้งการมั่วสุมเพื่อเกี่ยวข้องกับอบายมุข

7. ลักษณะการอยู่อาศัย ที่ชาวบิดามารดา เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นในครอบครัวเด็กและเยาวชนมักเห็นว่าครอบครัวไม่มีความสุข จึงหนีออกจากบ้านและพักอาศัยอยู่กับเพื่อน ซึ่งเป็นสาเหตุให้เกิดการกระทำผิดได้ง่ายขึ้น

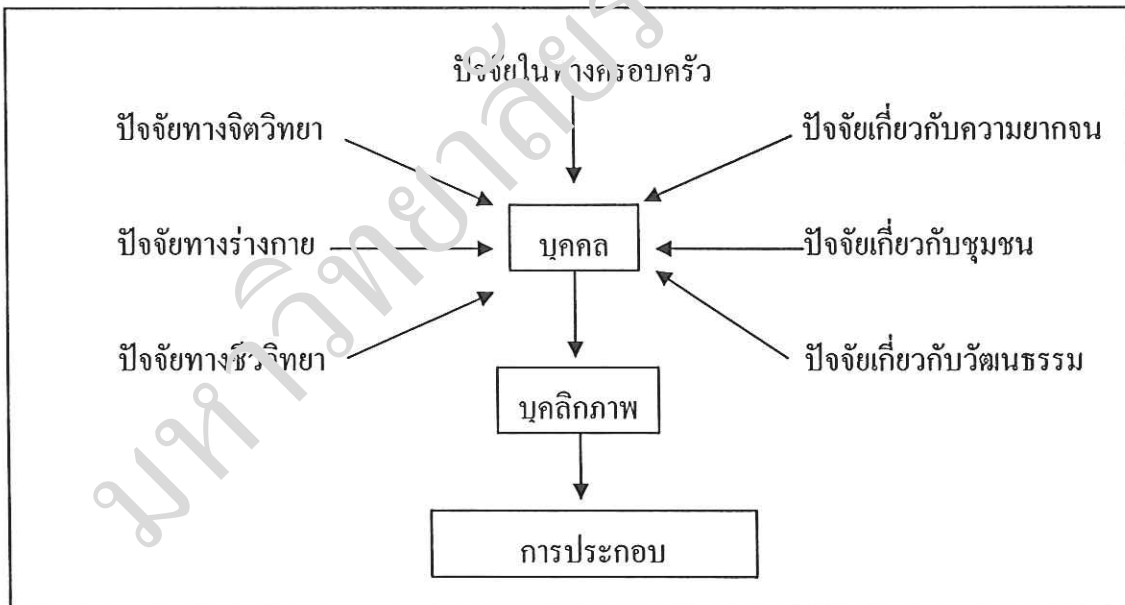
8. สภาพแวดล้อมที่ทำให้เกิดการกระทำผิด สภาพแวดล้อมที่พักอาศัยของเด็กและเยาวชนที่เป็นแหล่งเสื่อมโทรม มีสภาพเป็นชุมชนแออัด มีสถานเริงรมย์ สถานบันเทิงต่างๆ เป็นสิ่งที่ทำให้เด็กและเยาวชนเกิดความลุ่มหลงในความชั่วเพราะเข้าใจผิดว่าสิ่งที่ไม่เป็นพิษเป็นภัย ทำให้เด็กและเยาวชนประพฤติผิดไปจากปทัสฐานที่ดีงามของสังคม

อาชญากรรมที่เกิดขึ้น มิได้มีมูลเหตุแต่เพียงอย่างเดียวและมูลเหตุส่วนใหญ่ก็มีใช้ผลโดยตรง ทำให้คนประกอบอาชญากรรม แต่เป็นเพียงสิ่งที่มีผลโน้มน้าว ทำให้คนเอนเอียงไปในทางที่จะประกอบอาชญากรรมขึ้น ต่อเมื่อประกอบกับสิ่งอื่นๆ หลายประการ จึงทำให้ผลเป็นอาชญากรรม ฉะนั้น อาชญาวิทยาและนักสังคมวิทยาในปัจจุบัน จึงพยายามหลีกเลี่ยงไม่ใช้คำว่า

มูลเหตุหรือสาเหตุ แต่ใช้คำว่า ปัจจัย (Factor) แทน ซึ่งสามารถสรุปได้ว่าปัจจัยต่างๆ ที่มีผลโน้มน้าวให้การประกอบอาชีพกรรม มีอยู่มากมาย แต่อาจแยกประเภทใหญ่ได้ ดังนี้

1. ปัจจัยในทางชีววิทยา (Biological Factors)
2. ปัจจัยในทางร่างกาย (Physiological Factors)
3. ปัจจัยในทางจิตวิทยา (Psychological Factors)
4. ปัจจัยในทางครอบครัว (Family Factors)
5. ปัจจัยเกี่ยวกับความยากจน (Poverty Factors)
6. ปัจจัยเกี่ยวกับชุมชน (Community Factors)
7. ปัจจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรม (Cultural Factors)

และการที่คนเราจะประกอบอาชีพกรรมนั้น มิใช่เพราะอิทธิพลของปัจจัยอย่างหนึ่งอย่างใดเพียงอย่างเดียว แต่เป็นอิทธิพลของปัจจัยหลายอย่างร่วมค่าผ่านการประสานกัน (Interact) ต่อบุคคลผู้นั้น ในระยะเวลาอันยาวนาน ทั้งในด้านดีและไม่ดี มีทั้งผลดีและผลร้ายปะปนกัน ในเมื่ออิทธิพลฝ่ายดีมีอำนาจเหนือฝ่ายสูงได้คนก็จะประกอบอาชีพกรรมขึ้นดังภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 แสดงปัจจัยในการประกอบอาชีพกรรม

8. ข้อควรปฏิบัติสำหรับพ่อแม่ สมาชิกในครอบครัวของผู้เสพติดหรือผู้ติดยาเสพติด

ตารางที่ 2.1 แสดงลักษณะการปฏิบัติสำหรับพ่อแม่ สมาชิกในครอบครัวของผู้เสพติด ผู้ติดยาเสพติด

ที่	ลักษณะการปฏิบัติ	
ข้อความปฏิบัติ		
1.	ควร	ศึกษาหาความรู้เรื่องบทบาทหน้าที่ของครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวเพื่อปฏิบัติต่อลูกหลานที่เสพติดยาเสพติด รวมทั้งวิธีการดูแลลูกหลานจากแหล่งการบำบัดรักษาเพื่อป้องกันไม่ให้กลับไปติดซ้ำ ทั้งนี้ ให้ตระหนักว่า พ่อแม่และสมาชิกในครอบครัว คือบุคคลสำคัญที่จะช่วยเหลือลูกหลานให้เลิกยาได้ดีที่สุด
2.	ควร	ทำความเข้าใจปัจจัยเสี่ยง ทั้งในและนอกครอบครัว นำไปสู่การเสพติดยาเสพติด โดยความร่วมมือการลดปัจจัยเสี่ยงต่างๆ เช่น การทะเลาะเบาะแว้ง ความไม่ไว้วางใจซึ่งกันและกัน เป็นต้น
3.	ควร	แสดงความห่วงใย เมตตา และเข้าใจลูกหลาน ทั้งนี้จะต้องตระหนักและเข้าใจในพฤติกรรมของลูกหลาน ที่แสดงออกมา เป็นผลจากฤทธิ์ยาที่มีต่อสมอง
4.	ควร	เข้าไปมีส่วนร่วมกับเจ้าหน้าที่ผู้ให้การบำบัดรักษาฟื้นฟูสมรรถภาพ รวมถึงการดูแลช่วยเหลือ และเฝ้าระวังเมื่อลูกหลานผ่านการบำบัดฟื้นฟูแล้ว
5.	ควร	ช่วยเหลือ ดูแลลูกหลานอย่างใกล้ชิด เช่น ดูแลให้พักผ่อนอย่างเต็มที่รับประทานอาหารที่ประโยชน์ หลีกเลี่ยงการมีกิจกรรมที่อาจกระตุ้นความหงุดหงิดก้าวร้าว และหลีกเลี่ยงสถานการณ์ ช่วยให้มีการกลับไปเสพซ้ำ โดยหาวิธีการเบี่ยงเบนความสนใจจากการใช้ยา เช่น ออกกำลังกาย จัดกิจกรรมที่สนุกสนานก่อนคลาย เป็นต้น
6.	ควร	รับฟังปัญหาและความรู้สึกและชื่นชมความพยายามของลูกหลานที่ตั้งใจเลิกเสพติดยาเสพติด รวมทั้งควรหลีกเลี่ยงการรื้อฟื้น เรื่องเก่าที่ทำให้เกิดความขัดแย้ง
7.	ควร	ร่วมมือกับครอบครัวอื่นๆ ได้สร้างเครือข่ายในครอบครัวผู้เสพ ผู้ติดยาเสพติด เพื่อให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งระหว่างการบำบัดรักษา ฟื้นฟู ตลอดจนเฝ้าระวังปัญหาเสพติดหลักการบำบัดฟื้นฟู

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ที่	ลักษณะการปฏิบัติ	
ข้อไม่ควรปฏิบัติ		
1.	ไม่ควร	ดูค่าว่ากล่าว หรือใช้คำตำหนิอย่างรุนแรง เมื่อนรู้หรือเห็นว่าลูกหลานเสพ/ติดยาเสพติด
2.	ไม่ควร	แสดงท่าทีหรือใช้คำพูดที่แสดงถึงความหวาดระแวงว่าลูกหลานจะกลับไปเสพยาเสพติดอีก
3.	ไม่ควร	รื้อฟื้นเรื่องเก่า ๆ ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งหรือรื้อฟื้นเรื่องที่ลูกหลานไปเสพยา
4.	ไม่ควร	ใช้อารมณ์หรือวิพากษ์วิจารณ์ ลูกหลานในทางที่ไม่ดี
5.	ไม่ควร	เปรียบเทียบลูกหลานของตน กับ ลูกหลานคนอื่น เพราะจะทำให้ลูกหลานเกิดความรู้สึกที่ไม่ดี
6.	ไม่ควร	รังเกียจผู้มีพฤติกรรมเสพ/ติดยาเสพติดและควรใส่ใจในสถานะการนำไปสู่การเสพ/การติด (กลุ่มแก้ไขฟื้นฟูกระทำผิด จำ กักพัฒนาการคุมประพฤติ คุมประพฤติ, 2546:20-27)

9. โครงการเครือข่ายชุมชน

ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐมาตรา 76 กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายการคลังสินใจทาง การเมือง และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8-9 มุ่งเน้นที่จะพัฒนา แบบองค์รวม โดยให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนทั้งปัจเจกบุคคล กลุ่มองค์กร เป็นแกนกลางในการพัฒนาเพื่อสนับสนุนให้องค์กรชุมชนเข้มแข็ง มีคุณธรรม มีการเรียนรู้ และมีความสามารถในการบริหารจัดการ รวมทั้งระดับความร่วมมือแบบพหุภาคีในการพัฒนามากที่สุด ตลอดจนรัฐบาลได้มีนโยบายส่งเสริม ชุมชน ประชาชน และเครือข่ายองค์กรประชาชนให้มีส่วนร่วมมากขึ้น ในกระบวนการยุติธรรมและ การกำหนดนโยบายการบริหารงานยุติธรรม ทั้งสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม และสาธารณภัยในชุมชน และท้องถิ่นตนเอง ประกอบกับแผนกระทรวงยุติธรรมในการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมตลอดจนวิสัยทัศน์และภารกิจของกรมคุมประพฤติ ในการสนับสนุนการป้องกันและแก้ไข ปัญหาอาชญากรรมด้วยเครือข่ายชุมชน และสนับสนุนการระดมทรัพยากรมาใช้ในการปฏิบัติงาน รวมทั้งเสริมสร้างและพัฒนาเครือข่ายชุมชน

9.1 โครงการประสานเครือข่ายชุมชนในการแก้ไขผู้กระทำผิด กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม

9.1.1 วัตถุประสงค์

เพื่อให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะหุ้นส่วน (partnership) ในการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิด

9.1.2 การดำเนินงาน

เป็นการดำเนินงานตามปรัชญา กระบวนการยุติธรรมชุมชน ที่มีแนวปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม โดยให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม โดยมีหลักการเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน และการให้ความสำคัญกับความต้องการ (Need) ของผู้เสียหายในการเยียวยา หรือแก้ไขทดแทนความเสียหายที่ได้รับจากอาชญากรรม

9.1.3 ขอบเขตการดำเนินงาน

กำหนดให้มีการดำเนินงานในสำนักงานคุมประพฤติ เน้นสังกัดสำนักงานคุมประพฤติภาค 1-9

9.2 โครงการพลังเครือข่ายยุติธรรมชุมชนแก้ไขปัญหาเสพติด

9.2.1 วัตถุประสงค์

9.2.1.1 ศึกษาอุปแบบ กง โกล และกระบวนการเพื่อให้ได้ชุมชนต้นแบบที่จัดการปัญหาเสพติดได้

9.2.1.2 สร้างเครือข่ายพหุภาคี เพื่อเสริมสร้างพลังอำนาจให้ชุมชน สามารถจัดการปัญหาเสพติดได้

9.2.1.3 เพื่อพัฒนาระบบสนับสนุนการสร้างเครือข่ายพหุภาคี ในการจัดการปัญหาเสพติดและปัญหาอาชญากรรมของชุมชน

9.2.2 การดำเนินการ

พื้นที่เป้าหมาย 9 จังหวัด 18 ชุมชน ได้แก่จังหวัดกรุงเทพมหานคร ราชอาณาจักรไทย ราชภัฏมหาสารคาม ดาก ลำพูน ยะลา (ยกเลิก สมุทรสงคราม)

9.3 โครงการเสริมสร้างความยุติธรรมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้

9.3.1 วัตถุประสงค์

เพื่อให้กระทรวงยุติธรรมเป็นที่พึ่งของประชาชนที่ได้รับความเดือดร้อนเกี่ยวกับปัญหา ในกระบวนการยุติธรรมและปัญหาความเดือดร้อนอื่น และเพื่อให้มีเครือข่ายยุติธรรมชุมชน

9.3.2 การดำเนินงาน

มีการดำเนินการออกเป็น 2 ส่วน คือ

9.3.2.1 การมีศูนย์รับเรื่องราวร้องทุกข์ ในจังหวัดยะลา นราธิวาส และ ปัตตานี เพื่อให้มีช่องทางในการร้องทุกข์ เมื่อประชาชนมีปัญหา ความขัดแย้ง และหรือได้รับความไม่เป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่

9.3.2.2 โครงการเครือข่ายยุติธรรมชุมชน เพื่อให้มีกลไกการทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐกับประชาชนภายใต้เครือข่ายยุติธรรมชุมชน

ในเบื้องต้นลักษณะการดำเนินงานเป็นการรับเรื่องราวร้องทุกข์จากนั้นจึงจะพัฒนาในรูปของกระบวนการยุติธรรมชุมชนในลำดับต่อไป

เป้าประสงค์ ส่งเสริมสันติธรรม ประชาชน รวมสันติสุข จัดทุกข์ด้วยสันติวิธี
ตัวชี้วัด จำนวนศูนย์ยุติธรรมระดับอำเภอมี 50 ศูนย์

10. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จิรพรรณ มุกระ (2537) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามา มีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม : ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านแม่สาใหม่ ตำบล โป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเข้ามีส่วนร่วมของสมาชิกองค์กรชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรม คือความเกรงใจผู้มีสถานภาพที่สูงกว่า ความเชื่อถือในตัวผู้นำ ความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่รัฐ

ปา. กิมปี และคณะ (2543) ได้ศึกษาพลังเครือข่ายชุมชนต่างๆ ต่อการแก้ไขปัญหาอาชญากรรม ได้กล่าวถึงการพัฒนาเครือข่ายและการเข้ามีส่วนร่วมของสมาชิกเครือข่ายว่าในการพัฒนาเครือข่ายอาจเกิดขึ้น โดยธรรมชาติหรือโดยการจัดตั้งก็ได้ อันเป็นผลมาจากที่ชุมชนมีความรู้สึกร่วมกันและความตระหนักในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนร่วมกัน และการร่วมเป็นเครือข่าย อาจเป็นการร่วมกันในด้านความคิด ด้านกิจกรรมและด้านการสนับสนุนทุนก็ได้ และการดำรงอยู่ของเครือข่ายนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิบัติกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในการเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์และร่วมกันแก้ปัญหา ตลอดจนมีการขยายพื้นที่

เครือข่ายที่สนับสนุนกิจกรรมอย่างมีการวางแผนและมีเป้าหมาย และที่สำคัญในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน เหล่าสมาชิกเครือข่ายจำเป็นต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตั้งแต่ การวิเคราะห์ปัญหา การตัดสินใจหาทางเลือก การวางแผน การปฏิบัติและร่วมในการประเมินผล ซึ่งขั้นตอนเหล่านี้จะเป็นปัจจัยที่จะทำให้สมาชิกเครือข่ายในชุมชนมีความเป็นหนึ่งเดียว และเจ้าของกิจกรรมที่ปฏิบัติในชุมชน ก็จะเป็นการสร้างพลังในการต่อสู้กับปัญหาต่างๆ ได้

ชยานนท์ มีสติ (2543) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้นำท้องถิ่นในการป้องกันอาชญากรรม อำเภอไทรน้อย จังหวัดนนทบุรี พบว่าความคุ้นเคยกับพื้นที่และระยะเวลาที่อยู่ในท้องถิ่นเป็นปัจจัยที่มีผลต่อความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม

พิบูลย์ แพนมา (2538) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาในตำบลพนมไพร อำเภอพนมไพร จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชนไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน

อำภรณ์ ช่วงเกวียน (2540) ได้ศึกษาปัจจัยที่สัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาป่าชายเลนภายในชุมชน ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง ผลการศึกษาพบว่า ระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาป่าชายเลนชุมชน

อินทิรา มณีคุณ (2540) ได้ศึกษาการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านจุฬาภรณ์พัฒนา จังหวัดนราธิวาส ผลการศึกษาพบว่าระยะเวลาที่อยู่อาศัยในชุมชนเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการ

รัชชาติ วัฒนาประชากุล (2542) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสวนปาล์มกลางดง อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการสวนปาล์มกลางดงอย่างเห็นได้ชัด คือระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชน รองลงมาได้แก่ การเป็นสมาชิกกลุ่ม การได้รับข่าวสารและเทศ ตามลำดับ

อนุภาพ ธีรลาภ (2528) ได้วิเคราะห์เชิงสมมุติฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพิบูลมังสาหาร เขตจังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาวิจัยพบว่า ความใกล้ชิดกับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบและกระตุ้นก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชนที่สำคัญ

กริช น้อยผา (2542) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านต่อการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอยะหา จังหวัดยะลา พบว่าอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ต่อปี ระยะเวลาการเป็นกรรมการหมู่บ้าน การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ การฝึกอบรมความปลอดภัยในการให้ข่าวสารกับเจ้าหน้าที่และการมีทัศนคติต่อเจ้าหน้าที่และความดี

ในการเข้าร่วมประชุมที่แตกต่างกันจะมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ $P < 0.05$

เกียรติศักดิ์ เรือนทองดี (2536) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนาชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีตำบลสหกรณ์นิคม อำเภอทองผาภูมิ จังหวัดกาญจนบุรี พบว่าการติดต่อกับเจ้าหน้าที่หรือผู้นำท้องถิ่นไม่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของสตรีในการพัฒนา การศึกษา

จรรยา สระมัจฉา (2539) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดบนพื้นที่สูงของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน:กรณีศึกษาในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ กิ่งอำเภอแม่วาง อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าเจ้าหน้าที่มูลนิธิโครงการหลวงเป็นผู้มีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาชี้แนะประสานงานให้กับอาสาสมัครดำเนินงานของอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือนในภารกิจป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดได้อย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด

อารยา รัตนกิจ (2526) ได้ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองในกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ในเขตอำเภอลองหลวง จังหวัดบึงฉวนิ ผลการศึกษาพบว่า (1) ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่ รายได้ การเป็นผู้นำ การเป็นสมาชิกกลุ่มสังคม ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ ของศูนย์และการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ (2) ปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ได้แก่ อายุ ระดับการศึกษาและความคาดหวังในผลบวระ เซนซ์

เรืองโรจน์ จอมสืบ (2534) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติงานอาสาพัฒนาชุมชนของอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่นปี 2531 พบว่าการติดต่อสื่อสารและการได้รับคำตอบแทน มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการปฏิบัติงานอาสาพัฒนาชุมชน ของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนการสนับสนุนของเจ้าหน้าที่และการสนับสนุนของผู้นำท้องถิ่น ไม่มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับการปฏิบัติงาน อาสาพัฒนาชุมชนของผู้นำอาสาพัฒนาชุมชนดีเด่น

สุวิภาศ ธรรม์สุข (2537) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาสาสมัครประชาชน เคราะห์ พบว่าปัจจัยด้านจำนวนรุ่น ความหลากหลายในอาชีพและ การสนับสนุนจากราชการ มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่มอาสาสมัครประชาชนเคราะห์

ประเสริฐ ชัยพิภุสิต ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา (เผ่า) ลีซอ ที่หมู่บ้านลีซอปางไม้แดง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าเทคนิคการประชุมเป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวเขารวมกลุ่มกันเพื่อระดมความคิดเห็นหาวิธีแก้ไขปัญหา มีการร่วมทั้งการตัดสินใจและลงมือแก้ไขปัญหานั้นๆ

กริช น้อยผา (2542) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้านต่อการแก้ไข
ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอยะหา จังหวัดยะลา พบว่าความถี่ในการ
เข้าร่วมประชุมมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติดตาม
นัยสำคัญทางสถิติ

แพทยา แก้วพวง (2533) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการ
หมู่บ้านในการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่น ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง พบว่า
คณะกรรมการหมู่บ้านที่มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านมากจะ
มีส่วนร่วมในการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่นมากกว่ากรรมการหมู่บ้านที่มีความรู้ความเข้าใจเรื่อง
การดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านน้อย

วีระยศ ทรงพุดม (2530) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม
ออมทรัพย์เพื่อการผลิต ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองน่าน จังหวัดน่าน พบว่าการติดต่อกับ
เจ้าหน้าที่พัฒนาชุมชน การได้รับการชักชวน การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการ
ผลิตและระดับรายได้ มีผลต่อการตัดสินใจเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการ ผลิต

เนาวรัตน์ วัฒนชอบ (2535) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการประสานงาน
ป้องกันยาเสพติดระดับจังหวัดพื้นที่ภาคกลาง พบว่าความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ที่มี
ความสัมพันธ์ทางบวกกับการประสานทรัพยากรการบริหาร แต่ไม่มีความสัมพันธ์กับการ
ประสานงานป้องกันยาเสพติด

อาณัติร์ นรากร (2541) ได้ศึกษา การมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการจัดการขยะ
มูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลบ้านใหม่ จังหวัดจันทบุรี ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยด้านสังคมและ
จิตวิทยา ได้แก่ ความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องขยะมูลฝอย มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการมีส่วนร่วม
ของประชาชน

ประทุม นิลเจีย (2541) ได้ศึกษาการดำเนินการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของ
ผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร และเขตปริมณฑล
พบว่าปัญหาในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดของผู้บริหารโรงเรียน คือ บุคลากรขาด
ความรู้ ความสามารถ ขาดความร่วมมือในการปฏิบัติ สื่อและนวัตกรรมเรื่องการป้องกันและแก้ไข
ปัญหายาเสพติดไม่เพียงพอและการขาดงบประมาณสนับสนุนกิจกรรมป้องกันยาเสพติดทุกๆ ด้าน

พิพัฒน์ ศรีเพชรพันธ์ (2535) ได้ประเมินผลโครงการฝ่ายประชาอาสาบ้านแม่เปา หมู่ที่
3 ตำบลแม่เปา อำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย พบว่าการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับโครงการ
ค่อนข้างสูงมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาสูง

สัมฤทธิ์ พุฒศรี (2536) ได้ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของผู้นำประชาชนในโครงการป้องกันภัยแล้ง ปี พ.ศ. 2536 ตามนโยบายของรัฐบาล ชวน หลีกภัยจังหวัดอ่างทอง ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้ข่าวสารเกี่ยวกับการช่วยเหลือภัยแล้ง มีอิทธิพลต่อระดับการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนในโครงการป้องกันภัยแล้ง ปี พ.ศ. 2536

นพพร เชื้อนจำ (2531) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของสมาชิกในกิจกรรมสหกรณ์การเกษตรเมืองมินบุรี จำกัด พบว่า สมาชิกที่ได้รับข่าวสารมากจะเข้ามีส่วนร่วมในการส่งเสริมกิจกรรมด้านต่างๆ ของสหกรณ์มากด้วย

วิศิษฐ์ ทองสมบูรณ์ (2535) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของกรรมการกลางหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ในการพัฒนาหมู่บ้านตามระบบ กชช. : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดขอนแก่นพบว่า การได้รับข่าวสารเป็น 1 ใน 6 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการกลางหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (อพป.) ในการพัฒนา หมู่บ้านตามระบบ กชช.